

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра української мови

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Колоїз Ж. В.

Протокол № _____

« ____ » _____ 2020 р.

Реєстраційний № _____

« ____ » _____ 2020 р.

**ЧИННИКИ НОМІНАЦІЇ ТА МОТИВАЦІЙНА БАЗА ТОПОНІМІЧНИХ
ОБ'ЄКТІВ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ (ПРОЦЕСИ ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ)**

Кваліфікаційна робота студентки
факультету української філології
УАФ-м-15 другого (магістерського рівня)
спеціальності 014.01 Середня освіта
(українська мова та література)
додаткової спеціальності
англійська мова
Сергійчук Анни Юріївни

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент **Малюга Н. М.**

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів _____

Члени комісії

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Сергійчук А. Ю. Чинники номінації та мотиваційна база топонімічних об'єктів Дніпропетровщини (процеси перейменування) : рукопис. Кривий Ріг, 2020. 80 с.

У кваліфікаційній праці досліджено стан вивчення топонімії в українському мовознавстві, описано особливості номінації географічних назв. Проаналізовано вплив закону про декомунізацію 2015 року на топонімічний простір Дніпропетровської області, урбанонімію Дніпра, Кривого Рогу та Кам'янського. Акцентовано увагу на чинниках номінації та мотиваційній базі змінених назв через зіставний аналіз; здійснено дослідження лексико-семантичних, структурно-дериваційних особливостей нових найменувань.

Ключові слова: топонім, ойконім, урбанонім, декомунізація, мотивація, номінація, перейменування.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕРМІН «ТОПОНІМІЯ» В ДІАХРОНІЇ ТА СУЧАСНІ ПІДСТАВИ ДЛЯ ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ	8
1.1. Стан вивчення топонімії в українському мовознавстві.....	8
1.2. Класифікація топонімів.....	12
1.3. Перейменувальні процеси та сучасні реалії декомунізації в Україні та інших країнах пострадянського простору	16
Висновки до першого розділу	22
РОЗДІЛ 2. ТОПОНІМІЯ ЯК ВІДБИТОК ІСТОРИЧНОГО І КУЛЬТУРНОГО МИНУЛОГО УКРАЇНЦІВ	24
2.1. Особливості номінацій географічних назв	24
2.2. Перейменування населених пунктів в рамках декомунізації на прикладі Дніпропетровської області.....	28
2.3. Мотиваційна база топонімів Дніпропетровщини.....	31
Висновки до другого розділу	34
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ПЕРЕЙМЕНУВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ НА ВНУТРІШНІ НАЙМЕНУВАННЯ ВЕЛИКИХ МІСТ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	36
3.1. Особливості перейменування внутрішньоміських об'єктів Дніпра	36
3.2. Вплив декомунізації на урбанонімію Кривого Рогу	48
3.3. Зміни на топонімічній карті Кам'янського.....	62
Висновки до третього розділу.....	68
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	73

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

б-р	бульвар
вдсх	водосховище
вул.	вулиця
г.	гора
др. пол.	друга половина
ж/м	житловий масив
м.	місто
майд.	майдан
обл.	область
пр.	проспект
пров.	провулок
р-н	район
с.	село
смт	селище міського типу
сер.	середина
ст.	століття
тис.	тисяча

ВСТУП

Майже всі географічні об'єкти – гори, низини, моря, океани, острови, півострови, річки, озера, міста, села, ліси – мають свої назви. Наука, що вивчає ці назви, називається топонімікою (грец. τόπος – «місце; місцевість, область, країна, простір» й ὄνομα, ὄνομα – «ім'я, назва»).

Топонім є унікальним об'єктом, який містить інформацію про народ, його ментальність, історичну й культурну ідентичність, час, особливості виникнення населених пунктів або вулиць, провулків, майданів, їхні географічні особливості тощо. Протягом розвитку країни загальна топонімія та внутрішньоміська урбанонімія постійно були в процесі змінювання. Головною причиною цього є ініціативи державних органів.

Термін «топонімія» означає сукупність географічних назв певної території. Коло витоків вивчення топонімів, зокрема й України, стояли О. Афанасьєв, С. Вербич, І. Желєзняк, Т. Жила, Ю. Карпенко, В. Лучик, Л. Масенко, А. Непокупний, В. Німчук, О. Скляренко, О. Стрижак, О. Суперанська, Н. Таранова, А. Титаренко, К. Цілуйко, М. Янко та ін.

Топонімічний простір українців, як і онімний загалом, перебуває в постійному розвитку, оновленні, удосконаленні, відображає духовну сутність і національні цінності етносу. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» спричинив низку перейменувань, адже в географічних назвах знайшла віддзеркалення комуністично-радянська пропаганда: імена вождів, військовослужбовців, відомих діячів компартії, символіка СРСР. Відтак останніми роками спостерігаємо активні зміни урбанонімного простору держави в координатах сучасних реалій.

Україна переживає важкі часи та нестабільну воєнно-політичну ситуацію, виникла потреба в переосмисленні свого минулого, зміцненні патріотизму та відповідальності за майбутнє. Нині є потреба у всебічному

вивченні перейменованих топонімів Дніпропетровської області, зокрема з'ясуванні їхньої мотиваційної бази, продуктивності чинників номінації, аналізі на синхронічному та діяхронічному рівнях. З огляду на сказане тема нашого дослідження є **актуальною**.

Мета роботи полягає в тому, аби дослідити чинники номінації та особливості мотивації нових найменувань Дніпропетровської області.

Для досягнення зазначеної мети розв'язували такі **завдання**:

- 1) розкрити зміст поняття «топонімія» та визначити підходи до класифікації топонімів;
- 2) описати чинники номінації та мотиваційні бази нових назв населених пунктів Дніпропетровщини;
- 3) схарактеризувати лексико-семантичні особливості перейменувань внутрішньоміських об'єктів;
- 4) здійснити аналіз мотиваційних ознак, що лежать в основі перейменованих урбанонімів топонімічного простору Дніпропетровської області.

Об'єктом дослідження – топоніми Дніпропетровської області.

Предметом дослідження – чинники номінації та мотиваційна база топонімічних об'єктів Дніпропетровщини в процесі перейменувань.

Джерельною базою стали топоніми Дніпропетровщини, картотека налічує близько 1000 найменувань.

Основні методи дослідження: теоретичний аналіз (вивчення основних теоретичних понять топонімії); критичний аналіз (дослідження проблеми класифікації топонімії); теоретичний синтез (узагальнення теоретичних відомостей про топонімію); системний аналіз (добір фактичного матеріалу та його групування), описовий метод (опис мотиваційних особливостей номінації нових назв).

Наукова новизна магістерської праці полягає в лінгвістичному дослідженні процесів перейменування, вперше для комплексного аналізу мотиваційних баз та чинників номінації обрано останні перейменування

топонімів Дніпропетровської області та урбанонімів Дніпра, Кривого Рогу, Кам'янського.

Теоретичне та практичне значення роботи визначає зв'язок результатів дослідження з практикою викладання курсів «Сучасна українська літературна мова», «Українська мова за професійним спрямуванням» у вищих навчальних закладах; вони можуть бути використані вчителями для підготовки до уроків української мови, у роботі лінгвістичних гуртків. Також дослідження викликає зацікавлення істориків, культурологів та краєзнавців.

Наукове дослідження **апробоване** у вигляді доповіді на онлайн-конференції «Наукові читання молодих дослідників до міжнародного дня слов'янської писемності» (2020 р.), тема: «Чинники номінації та мотиваційна база топонімічних об'єктів Дніпропетровщини (процеси перейменування)».

Із теми дослідження є такі публікації: Сергійчук А. Позначення декомунізаційних процесів на топонімічному просторі Дніпропетровщини. *Східнослов'янська філологія: здобутки та перспективи* : збірник матеріалів X Всеукраїнської студентської наукової інтернет-конференції. Кривий Ріг, 2019. Вип. 10. С. 163–168; Сергійчук А. Мотивація перейменувань урбанонімного простору Кривого Рогу в аспекті декомунізаційних процесів. *Матеріали студентських наукових читань* : зб. наук. праць / ред. Колоїз Ж. В. Кривий Ріг, 2020. Вип. 7. С. 191–197.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, який нараховує 68 позицій. Повний обсяг дослідження 80 сторінок, з яких 72 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕРМІН «ТОПОНІМІЯ» В ДІАХРОНІЇ ТА СУЧАСНІ ПІДСТАВИ ДЛЯ ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ

1.1. Стан вивчення топонімії в українському мовознавстві

Одним із важливих завдань сучасної лінгвістичної науки є вивчення становлення й розвитку географічних назв, топонімів.

Становлення української академічної ономастики відбувається в післявоєнний період, коли в межах відділу історії мови Інституту мовознавства АН УРСР виокремилася група науковців, яка зосередила свої зусилля на ономастичних студіях (І. Желєзняк, А. Корепанова, Л. Масенко, А. Непокупний, В. Німчук, О. Стрижак, К. Цілуйко). У сфері уваги українських ономастів – вивчення складу українського онімікону з погляду його походження, закономірностей розвитку на різних історичних етапах функціонування в українській мові [6, с. 73].

Період 60–70-х рр. ХХ ст. вважають найпліднішим для української ономастики. Головну увагу на той час приділяли двом ономастичним підрозділам – топоніміці й антропоніміці. Власне, розвиток ономастики в Україні починається з дослідження проблем топоніміки [29]. Топоніміка (від др.-грец. *topos* – місце і *onoma* – ім'я, назва) – наука, що вивчає географічні назви, їхнє походження, смислове значення, розвиток, сучасний стан, написання та вимову, а також природні та соціальні умови минулого, за яких ці назви виникли. Топоніміка є інтегральною науковою дисципліною, яка використовує дані з трьох галузей знань: географії, історії та лінгвістики [60].

Першорядним завданням для топонімістів того часу було зібрати матеріал, простежити його зв'язок із місцевими топографічними реаліями, а крім того, із місцевими діалектами. Лише ґрунтуючись на фактах говірок, на території яких відзначені ті чи ті назви, на зіставленні їх із даними

інших говірок і мов, дослідник може досягти більш-менш повного розкриття внутрішньої форми топоніма.

Зокрема, у цей час з'являється низка праць і публікацій Ю. Карпенка: «Топонімія гірських районів Чернівецької області. Конспект лекцій» (Чернівці, 1964); «Топонімія центральних районів Чернівецької області. Конспект лекцій»; «Топонімія східних районів Чернівецької області. Конспект лекцій» (Чернівці, 1965). Крім того, виходить друком «Гідронімічний атлас України (проспект)» (Київ, 1967).

У зазначений період українські ономасти активно розробляють і картографічний аспект топонімічних студій. Опубліковано ойконімні карти М. Пещак, Є. Посацької-Черняхівської; гідронімні – І. Железняк, А. Корепанової, А. Непокупного, О. Стрижака.

На основі напрацювань попередніх років у 1970–1973 рр. укладено «Словник гідронімів України» (20 тис. назв водойм і 23 тис. гідронімних варіантів), що дозволило українським ономастам перейти до монографічного вивчення гідронімії України, яке триває й нині.

Поза увагою дослідників того часу не лишився й інший значний пласт топонімної лексики – ойконіми. На дослідженні українського ойконімікону особливо позначилися історичний і топографічний чинники: фіксація назв поселень у багатьох історичних джерелах; зв'язок ойконімів із місцевими топореаліями (особливості географічного ландшафту тощо). Результатом науково-дослідницької роботи з вивчення української ойконімії стало видання 26-томної «Історії міст і сіл УРСР» (1967–1975 рр.), а пізніше – «Етимологічного словника літописних географічних назв Південної Русі» (Київ, 1981), де вміщено дослідження історичних ойконімів України. Ойконімним студіям присвячені праці А. Білецького, Д. Бучка, К. Галаса, Ю. Карпенка, О. Купчинського, В. Лободи, Я. Пури та ін. [6, с. 75].

У царині ойконімії особливо активно працює відділ ономастики Інституту української мови НАН України, про що свідчать результати виконання теми «Ойконімія України в історико-етимологічному аспекті».

У часи становлення топоніміки не всі топонімні класи вдалося охопити фаховими дослідженнями, наприклад, недостатню увагу отримали питання ороніміки й мікротопоніміки. Однак цю прогалину активно заповнюють ономасти наступних поколінь, які активно досліджують оронімікон Карпат і мікротопонімію різних регіонів України (праці М. Габорака, статті О. Гулик, О. Заінчовської, А. Обручар, Т. Поляруш, Н. Сокіл та ін.) [6, с. 75].

Топонімічні дослідження др. пол. ХХ ст. були ґрунтовними та сумлінними. Це зумовлено, очевидно, розумінням перспективної стратегії розвитку української ономастики, намаганням детально вивчити історію кожної назви в системі споріднених онімів. Саме в ці роки закладено вагоме підґрунтя для сьогоднішніх, передусім академічних, топонімічних досліджень [6, с. 76].

Ядром нинішньої української академічної ономастики є відділ ономастики Інституту української мови НАН України, у якому й зосереджена відповідно основна емпірична й теоретична база досліджень. Проте це ядро не може повноцінно функціонувати без нормальної діяльності регіональних ономастичних центрів. Нині активно працюють Дніпровський, Івано-Франківський, Кропивницький, Луцький, Львівський, Одеський, Тернопільський, Ужгородський, Хмельницький і Чернівецький ономастичні осередки.

Академічна ономастика свою основну увагу зосереджує на дослідженні українського онімкону в його діахронії. Одним із найефективніших підходів до вивчення власних назв є етимологічний, який дає змогу дослідити всі рівні структури (фонетичної, морфологічної, словотвірної) оніма, а також відновити його базову (доонімну) семантику, визначити ймовірний час постання конкретної назви, з'ясувати її етнічну належність за тими мовними законами, які в ній (назві) відбиті [6, с. 79].

Виділяють три напрямки дослідження ономастичної, а отже і топонімічної лексики: когнітивний, типологічний та лексикографічний. На

сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки найактуальнішим напрямом вивчення власних назв, зокрема топонімів, є когнітивний, тому що він, на відміну від інших підходів, розкриває сам процес найменування.

Когнітивна лінгвістика розглядає мову як систему знаків та когнітивний інструмент, що сприяє кодуванню та трансформуванню інформації. Топоніми є одними з найбільш ранніх форм відображення довколишньої дійсності у свідомості людини, що потребує вивчення когнітивних структур їх організації. Когнітивний підхід до трактування онімів можемо спостерігати в роботах О. Карпенко (2006), Н. Федотової (2008).

Типологічний підхід щодо вивчення онімів полягає в переході від суто описового дослідження власних назв однієї мови до їх зіставного аналізу в різних мовах. Цьому аспекту присвячена кандидатська дисертація О. Скляренко «Ізоморфізм та аломорфізм в ойконімії США й України», у якій досліджено подібне й специфічне в структурі та семантиці українських й американських назв поселень у зв'язку з культурно-історичними, етномовними та фізико-географічними реаліями [55].

Вагомий внесок у лексикографічне вивчення географічних назв зробили Є. Отін та інші представники Донецької ономастичної школи.

На основі інтердисциплінарного підходу здійснила комплексний аналіз структурно-семантичних і функціонально-стилістичних особливостей урбанонімів Кривого Рогу А. Титаренко. У її кандидатській дисертації «Урбанонімія Кривого Рогу: структура, семантика, функціонування» урбанонімний простір витлумачено як підсистему, елементи якої перебувають у взаємозв'язку на рівні урбанонімний простір ⇒ топонімний простір ⇒ онімний простір [62].

Таким чином, процес розвитку топонімічних досліджень в Україні має власну історію. Сьогодні активно проводять дослідження регіональні ономастичні центри, з'являються нові підходи до вивчення топонімів.

1.2. Класифікація топонімів

Кожна географічна назва – історія, виражена засобами мови. Існує ціла низка класифікацій топонімичного матеріалу (Д. Бучка, Ю. Карпенка, В. Ніконова, В. Німчука, С. Роспанда, А. Селіщева, О. Суперанської, В. Ташицького, К. Цілуйка та ін.), у яких обґрунтовано основні засади групування власних географічних назв.

Схеми поділу географічних назв на категорії залежать від принципу, покладеного в основу тієї чи тієї класифікації.

Існує три підходи до класифікації топонімів. Одним із видів є *мовна класифікація* на основі лексичної приналежності (назви рідної мови; успадковані назви з іншої мови; іншомовні назви).

В *етимологічній класифікації* топоніми поділяють на етимологічно очевидні, етимологічно прозорі, етимологічно непрозорі.

В основу *семантичної класифікації* покладено змістовне значення власної назви населеного пункту. Тут виокремлюють назви, що відображають природні умови; назви, пов'язані з трудовою діяльністю людей та стародавніми промислами; назви-етноніми; назви релігійно-культового значення; назви, що характеризують типи поселень; антропоніми або патронімічні назви; меморіальні назви; назви-політоніми; назви-мігранти, або перенесені топоніми; символічні назви; просторові або назви-орієнтири тощо [21].

Перші спроби класифікації слов'янських назв зроблені в другій половині XIX ст. чеським істориком Ф. Палацьким у праці «Rozbor etymologicky mistnih jmen ceskoslovenskych», яка з'явилася в 1838 році на сторінках «Casopis», «Ceskeho Museum». Учений поділив місцеві назви на дві основні групи: 1) назви, утворені від імен засновників чи власників поселень; 2) назви, які є показниками топографічного положення. Крім двох основних груп, виділяє назви неясні, незрозумілі [60, с. 16].

Через 20 років з'являються праці Ф. Міклошича, у яких на основі аналізу великого слов'янського топономастичного матеріалу автор робить висновок, згідно з яким існує дві категорії назв: 1) топоніми, що походять від назв осіб; 2) топоніми, утворені від загальних назв. Ф. Міклошич у межах кожної групи виокремлює підгрупи. Зокрема, поділ першої групи здійснюється за морфологічним принципом: а) назви, виражені іменником; б) назви, виражені прикметником. Учений здійснює аналіз топонімів за їхньою семантикою (групи назв, які означають: землю, воду, рослини, тваринний світ, колір, будівлі, заняття людей, знаряддя виробництва, етнічні назви та назви, які безпосередньо чи опосередковано пов'язані з суспільним ладом) [60, с. 16].

Л. Гумецька запропонувала просту схему, за якою всі географічні назви формують 4 групи: 1) місцеві назви, що не походять від назв осіб; 2) місцеві назви, що походять від назв осіб; 3) назви непевного значення; 4) назви неясного значення. Найбільш повно представлені перші дві групи [60, с. 17].

Цікаву класифікацію географічних назв представив А. Селіщев. За його схемою дериваційних мотиваційних зв'язків назви походять від: імен людей та їхніх прізвищ; від назв людей за родом діяльності, за соціально-майновою ознакою; назв, які відображають етнічний характер населення; які відображають специфіку ландшафту й особливості забудови населених міст; слів, які мають абстрактне значення.

О. Суперанська пропонує класифікацію топонімів за словотворчим і морфологічним складом географічних назв, виділюючи топоніми-іменники, топоніми-прикметники і топонімні словосполучення [58]. Є й інша класифікація О. Суперанської – за категоріями об'єктів (Рис. 1), яка видається нам найбільш ґрунтовною, повною за охопленням усіх груп топонімічних об'єктів.

Топонімічна класифікація О. Суперанської

	Категорії об'єктів	Характеристика категорій	Підкатегорії об'єктів	Характеристика підкатегорій
Топоніми фізико-географічні	Ороніми	Назви елементів рельєфу		
	Гідроніми	Назви водних об'єктів	Потамоніми	Назви річок
			Лімноніми	Назви озер
			Пелагоніми	Назви морів
			Гелоніми	Назви боліт
	Біоніми	Назви представників органічного світу	Фітоніми	Назви представників флори
			Зоотопоніми	Назви представників фауни
Топоніми суспільно-культурні	Ойконіми	Назви поселень	Комоніми	Назви сільських поселень
			Полісоніми	Назви міст, міських поселень
	Антропоніми	Назви, що походять від власних імен людей		
	Хороніми	Назви країн і областей		
	Теоніми	Назви релігійних об'єктів		
	Дромоніми	Назви доріг, шляхів		
	Урбаноніми	Назви міських об'єктів		

Рис.1

О. Стрижак виокремлює назви, пов'язані з матеріальною культурою; назви, що відображають суспільно-класові або станові особливості; соціально-побутові назви, пов'язані зі спорідненістю і свояцтвом; назви, що мають емоційно-стильове і соціальне забарвлення; назви, що виникли від

імен поміщиків і дворян; іншомовні найменування; назви від прізвищ партійних радянських діячів, письменників, представників науки і культури [57].

А. Ніконов запропонував дещо іншу класифікацію, вона ґрунтується на значенні твірних основ топонімічних назв: назви, в основі яких лежать імена та прізвища; назви, що виникли на основі соціальних та економічних явищ; назви, перенесені, вихідцями з інших місць проживання; меморіальні назви, встановлені спеціальними декретами; назви релігійного значення [45, с. 48].

Розробками топонімічних класифікацій за категоріями об'єктів займався білоруський учений-топоніміст В. Жучкевич. Дослідник пропонує виокремлювати шість груп топонімів (Рис. 2) [21].

Топонімічна класифікація В. Жучкевича

Група топонімів	Характеристика топонімів
Загальногеографічні ландшафти	Топоніми, що вказують на фізико-географічні особливості місцевості
Географічні	Топоніми, які застосовують для річок, озер, інших гідрографічних об'єктів і їхніх геоморфологічних особливостей річкових долин, озерних улоговин
Топоніми, що належать до рельєфу і ґрунтів	Топоніми, які застосовують для окремих форм рельєфу: горбів, гір, ґрунтового покриву певної території
Флористичні	Топоніми, що походять від назв рослин
Соціально-географічні	Топоніми, що належать до типів житла і поселень

Економіко-географічні	Назви, пов'язані з промисловістю, сільським господарством, транспортом тощо
-----------------------	---

Рис. 2

Для будь-якого населеного пункту іменний шар є зосередженням вікових свідчень історії та культури. Задля всебічного вивчення топонімікону необхідно обрати оптимальну класифікацію, що відповідатиме меті, завданням, які висуває перед собою дослідник, та методам, які він використовує в процесі свого дослідження.

1.3. Перейменувальні процеси та сучасні реалії декомунізації в Україні та інших країнах пострадянського простору

Після набуття незалежності деякі країни пострадянського простору почали процес демократичного транзиту, тобто декомунізації. Декомунізація передбачає суспільні та політичні зміни, спрямовані на демократизацію влади, проте вони не є довільними. Ці зміни продиктовані не волею політичної верхівки, а більше історією й національно-культурними традиціями, нормами певного суспільства, економічними та соціальними чинниками.

В Україні цей процес пов'язаний із відходом від тоталітарного режиму, подоланням його спадщини. Процес почався зі змін у навчанні молодшого покоління: зі шкільних програм прибрати дисципліни з вивчення основ комуністичної ідеології. Перейменовувалися великі підприємства, установи, організації, названі на честь радянських діячів.

У 2009 р. наказом третього президента України В. Ющенка знесено пам'ятники та пам'ятні знаки осіб, причетних до організації голодоморів та політичних репресій в Україні. Проте з приходом до влади нового президента виконання наказу загальмувалося, розпочалася популяризація

зворотної політики, прорахунки в якій 2013 р. спричинили великий антикомуністичний рух – ленінопад.

У 2015 р. голова Українського інституту національної пам'яті В. В'ятрович висловився щодо декомунізації таким чином: «Відсутність політики декомунізації в Україні після проголошення незалежності була однією з причин, які призвели до неорадянського реваншу режиму Януковича. Неподолане тоталітарне минуле досі стоїть на заваді розвитку України як європейської демократичної держави, адже саме на острівці «радянськості», яких з огляду на історичні причини залишилося найбільше на Донбасі та в Криму, сперто Путінову агресію проти України. Носії радянських цінностей (а не росіяни чи російськомовні, як про це говорить російська пропаганда) нині є головним кадровим резервом терористичних загонів у так званих ДНР та ЛНР. Тому питання декомунізації для України сьогодні стосується вже не лише гуманітарної політики, але й політики безпеки» [9].

Великим кроком у демократизації суспільства стало прийняття декомунізаційного пакету законів Верховною Радою України в 2015 р., згідно з яким протягом 3-х років перейменовано великий пласт топонімів на позначення назв вулиць, площ, проспектів, селищ, міст та областей, що мали в собі відбиток тоталітарного минулого [50].

Реакція на ухвалення законів в Україні та світі не були однозначними. В. В'ятрович закликав народних депутатів до їх схвалення: «Непокаране зло зростає. Засудити злочини – це не питання помсти, це питання справедливості. Тому європейські країни, які пережили тоталітаризм, прийняли закони, якими ствердили: новопостала держава зобов'язується ніколи не повторити тоталітарні практики. Завтра це врешті має шанс сказати Держава Україна. Європейська Україна» [10].

Політолог Т. Журженко стверджує, що політика декомунізації «виключає не лише російський більшовизм, але й місцеві українські соціалістичні та ліві традиції, групи та лідерів з публічного простору та

інтелектуальних дебатів» і зводить історію України ХХ ст. до «розповіді національної жертви» [68].

Станом на грудень 2016 р. в Україні позбулися тоталітарних назв 51 493 об'єкти топоніміки в містах, селищах і селах, зокрема 32 міста, 955 селищ, 25 районів, 51493 вулиці, площі, сквери тощо [9].

Варто зазначити, що не лише Україна намагається очиститися від залишків комуністичного режиму, а й західні країни. Досвід декомунізації Польщі, Чехії, Литви, Латвії та Естонії може бути корисним для упорядкування топонімічного простору на засадах нової ідеології.

У країнах Східної Європи та Балтії процес декомунізації топонімії відбувався природньо, без впливу законодавчих проєктів влади. Проте, останнім часом залучили й правові документи. Зокрема, 2012 р. в Угорщині прийнято закон, який регулює роботу установ, які займаються змінами національної топонімії. З 1 січня 2013 р. вулиці, площі не можуть називатися на честь осіб, які брали участь у встановленні, утвердженні або підтримці тоталітарних політичних систем ХХ ст. [16, с. 23].

Зміни політичних режимів позначаються на власних назвах унаслідок втручання владних структур у процеси номінації. Система топонімів України неоднорідна: історичні, подекуди незрозумілі назви, які звичайний громадянин не зрозуміє без дослідження етимології, перемежуються зі штучно створеними одиницями радянської реальності.

Топонімія є відбитком культурного та історичного життя, дає змогу простежити, як глобальні зміни у світі позначаються на назвах вулиць, площ тощо. Зокрема, стрімка розбудова та різке збільшення населення столиці України в середині ХІХ ст. спровокувало масову зміну назв вулиць, провулків та площ Києва задля впорядкування та уникнення повторення. Таку роботу проведено в 1869 р. Багато будинків не мали номерів, а вулиці – назв, натомість за деякими з них закріплені подвійні або народні назви, останні не були ніде зареєстровані, окремі міські об'єкти мали однакові назви. Це спричинило потребу спочатку в ретельній перевірці та створенні

статистичного комітету «Комісії з перейменування вулиць, площ та провулків Києва» (1866). Саме цей проєкт став першою спробою системного перейменування з використанням географічних, історичних, топографічних ознак і народних назв [54]. Згідно з антропологічним чинником, центральні вулиці й площі названі іменами царів, губернаторів та російської аристократії: пл. *Царська*, *Дворцова*, вул. *Єкатерининська* тощо. Частина об'єктів набула історичних назв: пров. *Ярославів Вал*, *Ігорівський*, вул. *Несторівська* (зараз *Івана Франка*). Частину вулиць названо відповідно до географічного чинника за діючими або колись існуючими церквами: пл. *Софіївська*, пл. *Володимирська*, вул. *Десятинна*, частину – за значними громадськими спорудами: пл. *Університетська* та *Театральна*. Загалом нові назви отримали близько ста вулиць, майданів та провулків.

Наступне масштабне перейменування відбулося з приходом більшовицької влади на початку ХХ ст. й відзначалося певною шаблонністю. Основною метою було уніфікувати оніми у всіх республіках, а головне – упровадити культ особистості та політичної еліти. Варто зазначити, що ойконіми не відрізнялися різноманітністю, більшість названо за антропологічним типом на честь відомих партійних та державних діячів або явищ, які стосуються безпосередньо радянської доби. Відтак на території України під чергове перейменування 2015 р. потрапило, наприклад, близько 150 населених пунктів, названих свого часу на честь В. Леніна та С. Кірова.

Серед назв населених пунктів радянського періоду наявна велика кількість складних та складених онімів з однаковими компонентами:

а) червон: смт *Червоноармійськ*, м. *Червонозаводське*, с. *Червона Трибунівка*, с. *Червонопрапорне*, с. *Червона Україна*, с. *Червоний Остер*, с. *Червона Зірка*, с. *Червоні Партизани* тощо;

б) *красн*: м. *Краснопереконськ*, с. *Красноармійське*, м. *Краснодон*, с. *Краснознам'янка*, смт *Красний Прогрес*, с. *Красний Луч*, с. *Красна Зоря*, м. *Красний Лиман* тощо;

в) *жовтень*: с. *Десятиріччя Жовтня*, с. *Червоний Жовтень*, с. *Право Жовтня*, смт *Жовтнева Революція*, с. *Нове Жовтнєве*, с. *Жовтнєве Друге*, смт *Здобуток Жовтня*, смт *Жовтневий Промінь* тощо.

На прикладі деяких номінацій, які є транслітерацією російських слів українською мовою, тогочасна влада навмисне знижувала статус мови, створювала мовні покручі та узаконювала суржик (смт *Октябрське*, с. *Советське*, с. *Октябрь*, смт *Красний Октябрь*, с. *Октябрица*, с. *Первомайськ*, с. *Краснознаменка*).

Цей період залишив вагомий слід і в топоніміці Криму. Після депортації кримських татар у 1944 р. протягом 1945–1947 рр. комуністична влада знищила їхній слід і в місцевій ойконімії. Більшість назв на півострові була не слов'янського, а татарського, єврейського, грецького та німецького походження. Згідно з довоєнними картами Криму, простежуємо такі зміни назв населених пунктів: с. *Фрайдорф* ⇒ с. *Новоселівське*, с. *Джурчи* ⇒ с. *Первомайське*, смт *Спат* ⇒ смт *Гвардійське*, с. *Біюк–Онлар* ⇒ с. *Октябрське*, с. *Іслям–Терек* ⇒ с. *Кіровське*, с. *Колай* ⇒ с. *Азовське*, с. *Боташ* ⇒ с. *Чапаєве* тощо.

Подекуди нові назви випадково вигадували або створювали за співзвучністю до старої назви. Наприклад: с. *Кара-Су* (Чорна Вода) назвали *Карасьовкою*, а *Сюйрень* перетворили на *Сирень*. Свої назви зберегли *Судак*, *Саки*, *Джанкой*, *Бахчисарай*, *Керч* та в якомусь сенсі *Старий Крим* – його назва *Ескі–Кирим* фактично була перекладена російською [32].

Остання кампанія з перейменування в Радянському Союзі відбулася в 1988–1991 рр. Спричинення до цього процесу господарські незручності та плутанина, які виникали через функціонування однакових назв на території сучасної України та Росії. Процес полягав у поверненні багатьом топонімам історичних назв або відміні попередніх наказів щодо перейменування.

За твердженням С. Ковтюх, у західних областях більшість назв радянського походження ліквідували в першу хвилю: у Львівській обл. були перейменовані 184 населені пункти, у Закарпатській – 125, в інших областях – менше 100, у Сумській, Чернігівській, Харківській, Херсонській і в Криму – по 1. Загалом 2012 р. 463 населені пункти змінили назви [31, с. 161].

Зокрема, ще 1991 р. створено «Комісію з найменування та перейменування назв вулиць, провулків, проспектів, площ та скверів у місті Львові», членами комісії були волонтери, громадські діячі, представники різних професій. Зусиллями міських жителів змінено близько 500 урбанонімів. Основні принципи перейменування: повернення старих топонімів, ушанування видатних діячів української науки і культури, залучення багатокультурної історії міста. Наприклад: вул. *Діамантовій* повернуто історичну уточнену назву *Діаманда* (на честь Германа Діаманда, діяча єврейського соціалістичного руху); вул. *Фрунзе* ⇒ вул. *Староєврейська* (частина цієї вулиці проходила через колишнє єврейське гето); вул. *Джамбула* (названа на честь казахського поета Джамбула Джабаєва) ⇒ вул. *Раппопорта* (на честь Якова Раппопорта – відомого львівського лікаря та філантропа 1-ї пол. XIX ст.); вул. *Полубоярова* (від імені радянського військовика Павла Полубоярова) ⇒ із 1991 р. має назву вул. *Гетьмана Полуботка* (на честь наказного гетьмана України 1722–1724 рр. Павла Полуботка); вул. *Морозова* (мотивована іменем відомого хлопчика-борця з «куркулями») ⇒ вул. *Курбаса* (на честь українського режисера, актора та драматурга Леся Курбаса) тощо.

Майже одночасно зі Львовом змінювала топографічне обличчя й Одеса. За короткий проміжок часу більшість радянських топонімів повернула історичну або подекуди отримала нову назву. Наприклад: назву центральної вул. *Леніна* змінено на історично вмотивовану — *Рішельєвська* (на цій вулиці колись відкрили Перший міський театр, засновником якого був герцог Арман де Рішельє, саме його ім'я носить сучасна вулиця); вул. *Ласточкина* (знаходиться в історичній частині міста, свого часу названа

на честь Миколи Ласточкина, учасника боротьби за владу Рад в Києві) змінила назву на *Ланжеронівську* (на честь Одеського градоначальника Луї Олександр Андрю де Ланжерона); вул. *Мала Арнаутська* повернено першу назву, за радянських часів вона називалася *Воровського* (на честь російсько–польського революціонера Вацлава Воровського) тощо.

Друга хвиля декомунізації, ініційована Верховною Радою України, розпочата 2015 р., більш за все торкнулася саме східних регіонів, адже захід майже позбувся радянського спадку на початку декомунізації. У Закарпатській, Львівській, Волинській, Рівненській, Тернопільській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Хмельницькій областях разом узятих перейменовано близько 730 вулиць. Для порівняння: тільки на Дніпропетровщині змінилося понад 1400 онімів [31, с. 161].

З року набуття Україною незалежності й донині відбувається зворотний процес – декомунізація. Топонімічні зміни не характеризуються однорідністю та інтенсивністю, залежно від регіону диференціюються несистемністю. Часткове позбуття радянського спадку почалося одразу після розпаду СРСР та відбувалося у дві хвилі: перша – з 1991 по 2000 рр., але стихійні випадки зміни назв тривали до 2013 р., та друга хвиля пов’язана з набуттям чинності закону України «Про засудження комуністичного та націонал–соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» 2015 [50] й триває до сьогодні.

Висновки до першого розділу

Становлення української топонімії відбувається в сер. ХХ ст. Вивчення українських назв почалося з погляду їхнього походження, закономірностей функціонування в мові на різних історичних етапах.

За умови поєднання синхронічного та діахронічного підходів виділяють 3 напрямки дослідження онімів: когнітивний, типологічний та лексикографічний.

Існує кілька класифікацій топонімів. Однією з них є *мовна класифікація* на основі лексичної приналежності (назви рідної мови; успадковані назви з іншої мови; іншомовні назви). В *етимологічній класифікації* топоніми поділяють на етимологічно очевидні, етимологічно прозорі, етимологічно непрозорі. В основу *семантичної класифікації* покладено змістовне значення власної назви населеного пункту.

Топонімічна карта будь-якої країни змінюється, це відбувається не завжди природними шляхами. Подекуди перейменування онімів є засобом впливу державних органів, зокрема в Україні в ХХ ст. з приходом радянської влади та в ХХІ ст. в часи хвиль декомунізації.

Становлення радянської влади спричинило масове перейменування топонімів по всій території України. Головною характерною рисою є одноманіття: велика кількість назв на честь партійних діячів, наявність багатокомпонентних онімів з одноквовими частинами, калькування назв з російської мови, перекладання історичних назв, зокрема в Криму, створення назв за співзвучністю тощо.

Своєю чергою ці назви потрапили під хвилю декомунізації після проголошення незалежності України. Західні регіони почали цей процес раніше, ніж східні, саме тому в другу хвилю декомунізації, ініційованої Верховною Радою України, більшість назв змінюється на Лівобережжі.

РОЗДІЛ 2

ТОПОНІМІЯ ЯК ВІДБИТОК ІСТОРИЧНОГО І КУЛЬТУРНОГО МИНУЛОГО УКРАЇНЦІВ

2.1. Особливості номінацій географічних назв

Правильно зрозуміти й уміло пояснити ту чи ту назву, розкрити її смислове значення та походження – це означає отримати важливу інформацію про минуле свого краю: його природні умови, економіку, етнічний склад населення, історичні події тощо. Ця особливість топонімів використовується в історичних і географічних дослідженнях для реконструкції ландшафтів минулого, вивчення особливостей освоєння території, виявлення зниклих ареалів рослин чи тварин. Але щоб одержати таку поглиблену інформацію, потрібно досліджувати їхню сукупність, сформовану під впливом характерних географічних або історичних умов.

Дослідження семантики топонімів допомагає встановленню кола слів, що стають географічними назвами. Регулярність використання лексем, які належать до певних тематичних груп, дає змогу говорити про закономірності номінації, які діяли в період виникнення географічних назв [24, с. 35].

Вибір номінації тієї чи тієї ознаки, як основної для певної реалії, зумовлений інтересами населення, які залежать від різноманітних соціально-економічних, психологічних та інших чинників. Певною мірою можна говорити про відносну стабільність кола інтересів, які визначають виокремлення ознаки географічного об'єкта [24, с. 35].

На численних прикладах переконуємося, що географічні назви пов'язані з особливостями місцевості, відображають її характер, до того ж не лише у фізичному, а й економіко-географічному плані. Таким чином, топоніміка фіксує і географічне середовище, і ставлення суспільства до нього.

Актуальним для топоніміки залишаються питання *принципів, способів і мотивів номінації*, які пронизують різні класи власних назв і часто неоднозначно тлумачаться ономастами. Під *способом номінації* необхідно розуміти об'єднані за певними структурними ознаками шляхи формування, типи й засоби називання об'єкта. До них у слов'янському мовознавстві відносять переосмислення та конверсію наявних лексичних одиниць (лексико-семантичний та морфолого-синтаксичний способи словотворення), морфологічне словотворення, пов'язане з виникненням нових слів (звукокомплексів) за допомогою афіксів або складання основ, злиття двох слів в одне (лексико-синтаксичний спосіб словотворення), використання словосполучень або описових зворотів у номінативній функції (складені назви), запозичення готових слів з інших мов [37, с. 21].

Формально-типологічному об'єднанню топонімів, тобто за способами номінації, протиставляють їх поділ за *принципами номінації*, під яким розуміємо відношення онімів до сфери мотивувальних ознак географічного об'єкта (денотата), що знаходить своє вираження в найзагальнішому смислового (семантичного) об'єднанні назв. З огляду на поділ онімного простору на три основні сфери вияву ознак доречно говорити про три *принципи топонімної номінації*: 1) за внутрішніми властивостями названого топонімом географічного об'єкта: м. *Рівне*, р. *Глибока*, степ *Дике Поле*; 2) за відношенням до окремої людини або членів людського суспільства: м. *Івано-Франківськ*, печера *Довбуша*, ур. *Дорогожичі*, балка *Злодійська*; 3) за відношенням до інших об'єктів навколишнього світу: *Кримські г.*, м. *Донецьк*, пр. *Броварський*. Відірваність від реальних ознак географічних об'єктів, так званих меморіальних топонімів, штучним способом присвоєних за уявною мотивацією на честь ідеологічних цінностей, державних і партійних діячів (*Ленінський р-н*, с. *Радянське* в різних регіонах України тощо), дає певні підстави для формування четвертого принципу номінації – за умовним зв'язком назви з денотатом,

хоч такі оніми традиційно розподіляють між основними трьома принципами [40, с. 22].

Конкретне структурно-семантичне наповнення окремих топонімів та їхніх розрядів, крім спільних або подібних, характеризується специфічними рисами. До спільних та подібних рис топонімної номінації належать:

1) традиційно висока продуктивність лексико-семантичного творення топонімів, особливо онімізації географічних термінів і трансонімізації суміжних назв: г. *Грунь* < *грунь* вершина гори; гірський хребет; гора, вкрита лісом; пагорб та ін.;

2) необмежена продуктивність морфологічного словотворення в усіх розрядах топонімів: г. *Чорногора* на Прикарпатті;

3) продуктивність морфолого-синтактичного (субстантивізації з одночасною онімізацією, розширення граматичної структури) способу словотворення: г. *Чорна*, м. *Рівне*, р. *Грузька*, р. *Буг* + *Західний*, р. *Буг* + *Південний*, м. *Могилів* + *Подільський*;

4) непродуктивність запозичень в усіх розрядах топонімів (не треба сплутувати запозичення, які проникають в одну мову на позначення відповідних реалій, і топоніми іншомовного походження, які називають чужими мовами, що панували на певній території, місцеві об'єкти); до власне запозичень у топонімії можна віднести лише перенесені на місцевий об'єкт іншомовні назви за його образним зв'язком із закордонним об'єктом, наприклад, м. *Одеса*;

5) непродуктивність аббревіації в топонімній номінації;

6) залежність способів номінації та граматичної структури топонімів від величини й важливості позначуваних об'єктів: чим більшим і відомішим є денотат, тим «морфологізованішою» та усталенішою є його назва і навпаки, чим меншим і невідомішим є об'єкт, тим менш морфологізованим (часто у формі неусталених словосполучень або описових конструкцій) є його назва: пор. полонини *На Бочечках*, *Під Білою Кобилою* [40, с. 23].

Диференційні риси стосуються переважно мотиваційно-семантичного аспекту номінації. До них належить:

1) використання специфічних для певного розряду топонімів твірних географічних термінів або апелятивних основ (для гідронімії типовими є назви з основами *Глибок-*, *Грузьк-*, *Жаб-*, *Кальн-*, *Рев-*, *Студен-* тощо; для назв гірських об'єктів – *Бескид-*, *Горган-*, *Гостр-*, *Юстр-* тощо; для ойконімії – основи на позначення типу поселень, роду діяльності людини і т. ін.: *Слобода*, *Воля*, *П'ятихатки*, *Ковалів-*, *Писарів-* тощо; для дрімонімів: *Густ-*, *Мішан-*, *Хвойн-* тощо), хоч за суміжністю будь-які основи можуть переходити з одного розряду топонімів в інший;

2) закріплення за природними географічними об'єктами назв, що виникли в суспільстві природнім шляхом, натомість за створеними людиною об'єктами (поселеннями, вулицями, площами, парками, водоканалами тощо) – як природних, так і штучно створених назв, які є менш стійкими порівняно з першими: пор. ороніми *Карпати*, *Верховина*, *Говерла*, *Горгани*, *Ай-Петрі*, *Товтри*, гідроніми *Буг* (*Західний* і *Південний*), *Ворскла*, *Дунай*, *Прут*, *Світязь*, *Азовське море*, дрімонім *Чорний ліс*, хороніми *Крим*, *Поділля*, *Полісся*, *Таврія* та ін., які функціонують сотні й тисячі років без загрози бути замінені, і штучні назви – ойконіми *Кіровоград*, *Дніпропетровськ*, *Первомайськ*, урбаноніми майд. *Незалежності*, вул. *Грушевського* в Києві та ін., які навіть попри суспільну відомість об'єктів замінили попередні назви або самі були замінені чи можуть бути зміненими за певних обставин новими [40, с. 23].

Наприклад, у м. Кривий Ріг відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону пропаганди їх символіки» [50] чимало об'єктів топоніміки міста зазнало перейменування: вул. *40-річчя Жовтня* – вул. *Січових Стрільців*, вул. *Ангеліної* – вул. *Скіфська*, вул. *Блюхера* – вул. *Петра Дорошенка*, вул. *Ванди Василевської* – вул. *Олександра Олеся*,

пл. *Артема* – пл. *Володимира Великого*, вдсх *Держинське* – вдсх *Саксаганське* тощо.

Саме тому меморіальні назви є масовими в тих розрядах топонімів, що називають створені людьми об'єкти, але не характерні для номінації природних об'єктів.

Отже, спостереження над особливостями номінації в топонімах різних розрядів засвідчують спільні риси у реалізації способів номінації, що природньо через їхню залежність від більш абстрактних граматичних категорій, способів словотворення та шляхів поповнення лексичного складу мови, і значний прояв специфічних рис у плані використання мотивів номінації, які зумовлені частковим характером семантики твірних основ.

2.2. Перейменування населених пунктів в рамках декомунізації на прикладі Дніпропетровської області

Власні назви географічних об'єктів є цінним матеріалом для кожного народу. Зберігаючи духовну спадщину минулих поколінь, вони становлять матеріальну оболонку традицій, вірувань, історичних подій. Це спосіб реалізації просторових уявлень місцевого населення з його етнолінгвістичними та соціокультурними особливостями, проте в радянські часи багато назв міст, сіл і селищ були змінені на імена вождів, військових діячів чи членів компартії, що призвело до втрати цих особливостей. У 2016 р. Верховна Рада України від імені українського народу вирішила позбутися цих назв і змінити їх на нові, або відновити історичні.

Під закон про декомунізацію підпали дві назви обласних центрів – Дніпропетровськ і Кіровоград, що спричинило найбільше суперечливих гіпотез щодо вибору нових онімів. Упродовж свого існування місто *Дніпропетровськ* мало такі назви: до 1784 р. – *Новий Кодак*, у 1784–1796 і 1802–1926 рр. – *Катеринослав*, у 1796–1802 рр. – *Новоросійськ*, у 1926–2016 рр. – *Дніпропетровськ*. 19 травня 2016 р. Верховна Рада України на виконання

Закону «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [50] прийняла рішення про перейменування міста *Дніпропетровськ* на *Дніпро*, що відповідає основним критеріям: декомунізації, україноцентричності, самобутності, краєцентризму.

Проблема топоніміки, на думку В. Брехуненка, «має три головні виміри: цивілізаційний, науковий та моральний. Ключовим є перший, оскільки назви населених пунктів, вулиць, проспектів, площ» мають «величезне ціннісне навантаження, впливаючи на рівні підсвідомого й непомітно формуючи наше ставлення до себе, історії свого народу та сусідів» [3, с. 14].

Відповідно до декомунізаційних законів на території Дніпропетровської області станом на 2018 р. перейменовано 96 населених пунктів. З них 3 міста (1 обласний та 2 районних центри), 12 селищ, 83 села.

Найбільшою групою є ойконіми, в основі яких лежать:

1) імена: с. *Валове* ⇒ с. *Софіївка*; с. *Кіровка* ⇒ с. *Данилівка*; с. *Новопетровське* ⇒ с. *Мирунове*; с. *Комунарівка* ⇒ с. *Христофорівка*; с. *Октябрське* ⇒ с. *Максимівка*; смт *Жданове* ⇒ смт *Нідіївка*; с. *Ленінське* ⇒ с. *Богданівка*; с. *Червоноармійське* ⇒ с. *Ганно-Мусіївка*; с. *Радгоспне* ⇒ с. *Надія*; с. *Жовтнєве* ⇒ с. *Вакулове*; с. *Дніпрельстан* ⇒ с. *Панькове*;

2) персоналії: с. *Орджонікідзе* ⇒ с. *Шевченківське*; с. *Жовтнєве* ⇒ с. *Кулішеве*; с. *Пролетарське* ⇒ с. *Морозівське*; с. *Петрівське* ⇒ с. *Бабакове*;

3) гідроніми: смт *Пролетарське* ⇒ смт *Приорільське*; с. *Жовтнєве* ⇒ с. *Саксаганське*; с. *Карла Маркса* ⇒ с. *Саксагань*;

4) назви, що виникли на основі соціальних та економічних явищ: с. *Леніна* ⇒ с. *Козаче*; с. *Октябрське* ⇒ с. *Українське*; с. *Пам'ять Ілліча* ⇒ с. *Новоукраїнське*; с. *Червона Українка* ⇒ с. *Малярщина*; с. *Червоний Прапор* ⇒ с. *Прапор*; с. *Менжинське* ⇒ с. *Приміське*; с. *Котовець* ⇒ с. *Дачне*; с. *Червоний Яр* ⇒ с. *Гайдамацьке*; с. *Котовське* ⇒ с. *Мирне*;

5) релігійні символи, християнські вірування та свята: м. *Орджонікідзе* ⇒ м. *Покров*; с. *Чапаєвка* ⇒ с. *Благодатне*; с. *Свердловське* ⇒ с. *Спаське*; смт *Щорськ* ⇒ смт *Божедарівка*; с. *Брагинівка* ⇒ с. *Богинівка*;

б) назви на позначення рослинного світу: с. *Ленінське* ⇒ с. *Грушівка*; с. *Калініна* ⇒ с. *Калинівка*; с. *Радянське* ⇒ с. *Вишневе*; с. *Войкове* ⇒ с. *Квітуче*; с. *Петрівське* ⇒ с. *Вербки-Осокорівка*; с. *Новопетрівське* ⇒ с. *Тернове*; с. *Ленінське* ⇒ с. *Степове*; с. *Кірове* ⇒ с. *Лісове*; с. *Леніна* ⇒ с. *Садове* та ін.;

7) географічно-територіальні реалії: с. *Кімовка* ⇒ с. *Черкаське*; с. *Чапаєвка* ⇒ с. *Лозуватське*; смт *Ювілейне* ⇒ смт *Слобожанське*;

8) ландшафт і рельєф: с. *Цикове* ⇒ с. *Левадне*; с. *Інтернаціональне* ⇒ с. *Довге*; смт *Радгоспне* ⇒ смт *Вершинне*; с. *Володимирівка* ⇒ с. *Високе*; с. *Червоне* ⇒ с. *Межове*; с. *Менжинка* ⇒ с. *Широке*; с. *Кіров* ⇒ с. *Крутеньке*; м. *Дніпродзержинськ* ⇒ м. *Кам'янське*; с. *Кіровка* ⇒ с. *Крута Балка*;

9) назви професій або роду діяльності: с. *Тельмана* ⇒ с. *Шахтарське*; смт *Брагинівка* ⇒ смт *Залізничне*; с. *Червоний Плугатар* ⇒ с. *Плугатар*;

10) назви, мотивовані абстрактними поняттями: с. *Червона Зірка* ⇒ с. *Зоряне*; с. *Кіровське* ⇒ с. *Тихе*; с. *Дніпрельстан* ⇒ с. *Затишне*; с. *Радсело* ⇒ с. *Радісне*; с. *Комунарівка* ⇒ с. *Райдужне*; с. *Віленка* ⇒ с. *Вільне*; с. *Лікнеп* ⇒ с. *Сонячне*; с. *Мопрівське* ⇒ с. *Багате* та ін.

Аналізуючи перейменовальні процеси в межах країни, звертаємо увагу на підходи, за яких відбувається добір схожих до попередніх за звучанням назв, наприклад: *Червона Зірка* ⇒ *Зоряне*, *Калініна* ⇒ *Калинівка*, *Красіне* ⇒ *Красівське*, *Червоний Прапор* ⇒ *Прапор*, *Червоний Промінь* ⇒ *Промінь*, *Брагинівка* ⇒ *Богинівка*, *Зоря Комунізму* ⇒ *Зоря*, *Червоний Маяк* ⇒ *Маяк*, *Червоний Плугатар* ⇒ *Плугатар*, *Дніпропетровськ* ⇒ *Дніпро*.

Частина населення не сприймає декомунізаційної кампанії перейменувань через небажання вийти із зони комфорту, через інертність

мислення, наявність бізнес-партнерів у країні-агресорі, близькість до церкви Московського патріархату тощо. Спротив перейменувальним процесам деякі громадяни здійснюють через так званий «стокгольмський синдром». Після низки соціальних, суспільно-політичних катаклізмів ХХ ст. та й нині у певних індивідуумів виникає «успадкований від предків страх, який примушує жертву зректися» своєї національної ідентичності «та розчинитися в цінностях агресора заради виживання. Наслідки історичної травми можуть передаватися нащадкам і, як правило, тривають» 3–4 покоління [52, с. 85–86].

Отже, на території Дніпропетровської області перейменовано ті населені пункти, що підпали під дію Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». При цьому містам, селищам, селам досліджуваного регіону повернуто історичні найменування, крім того, твірними основами нових онімів є апелятивні назви флори, антропоніми тощо.

2.3. Мотиваційна база топонімів Дніпропетровщини

Проаналізувавши нові топоніми Дніпропетровщини другої хвилі декомунізації, можемо згрупувати усі ойконіми за спільними напрямками мотиваційних процесів: повернення населеним пунктам історичних назв або створення нових. Відповідно до другої групи, топоніми можна розділити за такими принципами: антропологічний (меморативний), географічний та естетичний.

Як зазначає Л. Кравченко, повертаючи історичні назви, як правило, брали за основу колишні назви міст або селищ, сіл, хуторів, подекуди мікротопоніми та ергоніми, які позначали об'єкти, що існували раніше й навколо яких і формувалися майбутні міста або села [33].

Повернення перших назв, наприклад: с. *Видвиженець* ⇒ с. *Миролюбівка* (дорадянська назва); с. *Холодіївка* ⇒ с. *Байдаківка*; с. *Ленінське* ⇒ с. *Грушівка* (виникло під час будівництва Каховської ГЕС, коли на нове місце переселили мешканців двох історичних сіл – Грушівки та Кута, територія яких мала стати дном водойми Дніпра); с. *Орджонікідзе* повернули назву *Новотаромське* (село засноване на Таромських хуторах); с. *Кіровка* ⇒ с. *Данилівка* (сучасна Данилівка під назвою Кіровка утворилася 1934 р., коли туди переселили жителів зниклого села Данилівка, стара Данилівка у зв'язку з будівництвом Карачунівського водосховища затоплена); м. *Дніпродзержинськ* ⇒ м. *Кам'янське* (саме так називалося місто до 1936 р., у 1750 р. вперше згадується як село Кам'янське, назва походить від слова камінь, бо розташоване на кам'янистому березі Дніпра), смт *Кіровське* ⇒ смт *Обухівка* (першою назвою населеного пункту була Обухівка, яка, за неофіційними даними, мотивована прізвищем засновника поселення козака Андрія Обуха).

Назви, які походять від об'єктів, навколо яких будувалося село: с. *Красіне* ⇒ с. *Красівське* (у часи радянської влади в Красівському розміщувалася центральна садиба радгоспу «Красіно»); с. *Орджонікідзе* ⇒ с. *Шевченківське* (від назви радгоспу ім. Шевченка); с. *Радянське* ⇒ с. *Вишневе* (на території діяв колгосп «Вишневий»).

Нові назви топонімів обиралися з кількох причин: 1) історична назва не є актуальною та сучасною для перейменування; 2) населений пункт з'явився в радянський період, а отже має лише радянську назву. Перша підгрупа містить оніми, які ґрунтуються на антропологічному чиннику: с. *Октябрське* ⇒ с. *Максимівка*, смт *Жданове* ⇒ смт *Надіївка*, с. *Ленінське* ⇒ с. *Богданівка*, с. *Кіровка* ⇒ с. *Данилівка* с. *Радгоспне* ⇒ с. *Надія*, с. *Валовé* ⇒ с. *Софіївка*. Останній населений пункт, зокрема, на початку існування називався слобода Софіївка генерала Гейкіна (1780-ті рр.) Згодом село називалося Софієво-Гейківка на честь власників генерал-поручика Гейкіна і його дружини Софії, з 1953 р. – Софієво.

1963 р. отримало назву Валове на честь радянського міліціонера, який загинув у збройній сутичці в часи становлення радянської влади. *С. Комунарівка* (виникло в 1926 р. на місці хутора з назвою Двір № 1, коли сюди переселилися члени комуни «Маяк» із Полтавської губернії, де їм бракувало землі для обробітку) ⇒ *с. Христофорівка*; *с. Червоний Лиман* ⇒ *с. Добропасове* (перейменоване на честь Сергія Добропаса – уродженця цього села, військовослужбовця 25-ї окремої повітрянодесантної бригади, що загинув 14 червня 2014 р.); *с. Червоноармійське* ⇒ *с. Ганно-Мусіївка* (в окрузі називають *Газетівкою*). До Другої світової війни село було єврейським поселенням, відтак жили тут переважно євреї, вони створили свою організацію під назвою «Озет». Згодом жителі довколишніх сіл стали говорити «озетівка», а далі звукова оболонка змінилася на так би мовити зрозумілішу – *Газетівка*); *с. Комінтерн* ⇒ *с. Козирищина* (на честь козака Степана Козира).

Наступна підгрупа містить у назві вплив географічного чинника: *с. Кіровка* ⇒ *с. Крута Балка*, *с. Чапаєвка* ⇒ *с. Степове*, *с. Менжинське* ⇒ *с. Приміське*, *с. Кірове* ⇒ *с. Лісове*, *с. Червоноукраїнка* ⇒ *с. Веселий Яр*.

Наявні відгідронімні похідні: *с. Карла Маркса* ⇒ *с. Саксагань* (розміщене на лівому березі одного з витоків річки Саксагань); *с. Жовтневе* ⇒ *с. Саксаганське* (розташоване за 2,5 км від лівого берега річки Саксагань); *с. Радянське* ⇒ *с. Кільчень* (знаходиться на правому березі річки Кільчень); *с. Петрівське* ⇒ *с. Вербки-Осокорівка* (розташоване на лівому березі річки Осокорівка); *м. Дніпропетровськ* ⇒ *м. Дніпро* (знаходиться на березі Дніпра).

Третя підгрупа містить топоніми за естетичним критерієм, виражені прикметниками середнього роду: *с. Червона Зірка* ⇒ *с. Зоряне*, *с. Новопролетарське* ⇒ *с. Зоряне*, *с. Інтернаціональне* ⇒ *с. Довге*, *с. Кіровське* ⇒ *с. Тихе*, *с. Дніпрельстан* ⇒ *с. Веселе*, *с. Радсело* ⇒ *с. Радісне*, *с. Петровське* ⇒ *с. Зелене*, *с. Менжинка* ⇒ *с. Широке*, *с. Володимирівка* ⇒

с. Високе, с. Котовське ⇒ с. Мирне, с. Комунарівка ⇒ с. Райдужне, с. Войкове ⇒ с. Квітуче, с. Лікнеп ⇒ с. Сонячне.

Серед близько ста нових назв населених пунктів Дніпропетровської області лише малій частині повернуто історичні назви, більшість сіл та селищ мали лише радянську назву. Причина такого явища криється в порівняно недавній даті їхнього заснування, тому таким об'єктам при перейменування створено нові назви. Ці назви можна поділити на 3 групи: іменні, географічні та естетичні.

Висновки до другого розділу

У радянську добу перейменування часто використовувалося як засіб викорінення історичної національної пам'яті, як інструмент домінування комуністичної ідеології. У Дніпропетровській області відбулися зміни в топоніміконі під впливом Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

На топонімний простір регіону в контексті декомунізації вплинули передусім позамовні чинники, насамперед політичні, культурно-історичні, етнокультурні, етноментальні. Нові найменування утворено відповідно до норм української дериватології, такі оніми віддзеркалюють загальні тенденції в змінах географічних назв України в координатах сучасних реалій, оскільки нові назви лінійних та нелінійних об'єктів відображають явища національної культури українців, їхньої історії, а водночас і культурно-історичний розвиток кожного населеного пункту.

Дослідження топонімної номінації України виявило високу частотність реалізації лексико-семантичного та морфологічного способів творення топонімів; непродуктивність запозичень як твірної бази. Крім того, простежуємо залежність способів номінації та граматичної структури

топонімів від величини й важливості позначуваних об'єктів. Новоутворені топоніми мають різну структуру, переважають прості найменування.

Декомунізація спричинила активність суспільства, яке побачило в цьому процесі можливість для втілення національно-патріотичного дискурсу в місцевий, зрадянізований у попередню епоху ландшафт.

РОЗДІЛ 3

ВПЛИВ ПЕРЕЙМЕНУВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ НА ВНУТРІШНІ НАЙМЕНУВАННЯ ВЕЛИКИХ МІСТ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

З набуттям чинності закону про декомунізацію з'явилася нагальна потреба багатьох перейменувань по всій території України, які фіксували у своїй внутрішній формі сліди тоталітарного режиму. Актуальними стали наукові дослідження в галузі ономастики, це відповідає запиту доби на культурну ідентичність українців та збереження національної пам'яті.

З поміж багатьох класів онімної лексики особливу увагу привертають топоніми: назви міст, населених пунктів, внутрішньоміських об'єктів, вулиць, площ, провулків тощо. Ономастичну галузь часто називають триединою наукою, оскільки, крім суто мовних даних, використовує також факти місцевої історії та географії [7, с. 148]. Для аналізу власних назв застосовують теоретичні напрацювання й практичний досвід різних мовознавчих дисциплін, зокрема історичної лінгвістики, етимології, лексикології, морфології, фонетики, діалектології.

3.1. Особливості перейменування внутрішньоміських об'єктів Дніпра

Місто Дніпро, засноване ще козаками в середині XVII ст. як Новий Кодак, за майже 400 років неодноразово змінювало свою назву. Це пов'язано, власне, із перетворенням маленьких поселень у велике місто, його розбудовою, але більшою мірою зі змінами державного устрою, політичної системи, ціннісних орієнтирів суспільства.

Найпершою назвою, зафіксованою письмово, можна вважати *Новий Кодак*, який заселяли переважно козаки; з ініціативи Катерини II почалося будівництво нового міста біля Нового Кодаку, згодом назване на честь імператриці *Катеринославом*. З 1798 по 1802 рр. місто носило назву

Новоросійськ (від оніма *Новоросія*, як тоді називали степи Північного Причорномор'я) за бажанням імператора Павла I, проте після його правління місто повертає колишню назву до 1926 р. З 1918 по 1926 рр. існувала неофіційна назва *Січеслав* (*Січослав*), запропонована Центральною Радою, часто використовувалась українською інтелігенцією та представниками націоналістичних сил і (неофіційно) побутує досі. Наступних 90 років з 1926 по 2016 рр. населений пункт іменувався *Дніпропетровськ*, назва походить від гідроніма *Дніпро* (місто стоїть на річці) та антропоніма *Петровський* (партійний і радянський діяч Г. Петровський, учасник революційного руху та організатор голодомору на території України). Відповідно до закону про декомунізацію у 2016 р. м. *Дніпропетровськ* перейменовано на *Дніпро*.

Київський міжнародний інститут соціології в 2015 р. провів опитування громадської думки жителів м. Дніпропетровська й дійшов досить неочікуваних результатів: 90% місцевих жителів були проти перейменування, лише 18% респондентів обрали б назву Дніпро в другу чергу, якщо б відбувалися громадські слухання [17].

Щодо вибору сучасної назви міста тривали певні лінгвістичні дискусії. Як зазначає О. Михальчук, формально мотивацією назви *Дніпропетровськ* \Rightarrow *Дніпро* є словотвірна модель *гідронім* \Rightarrow *ойконім*. Однак до уваги береться й соціолінгвістичний чинник: активне використання в соціумі усіченої форми попередньої назви міста в усному мовленні (*Дніпро* – від *Дніпропетровськ*), що фактично є розмовним варіантом старої назви, а також яскраво виражена омонімія з назвою р. Дніпро. Найчастіше такі випадки існують в мікротопонімії або ж за умови, що топонім з'явився в період, коли місто чи річка були маловідомими чи малозначущими поза межами певних територій (наприклад, місто *Москва* і річка *Москва*). Наявна омонімія викликає проблеми й контекстуального характеру, наслідком якої можуть бути небажана тавтологія, проблеми юридичної ідентичності назв географічних об'єктів та похідних від них прикметникових форм

(наприклад, *Дніпровська* вулиця може бути мотивована як гідронімом, так і ойконімом) [43, с. 373].

За часів розвитку міста змінювалася його урбанонімія. Починаючи з катеринославської доби й до сьогодні, оніми віддзеркалюють історичні епохи. Це відбувалося в кілька етапів: формування топонімів у ХІХ ст., реформування міської топонімії Д. Яворницьким, перейменування 20–30-х рр., 50-х рр., та декомунізація к. ХХ – поч. ХХІ ст.

Топонімічна система Катеринослава починає формуватися лише на поч. ХІХ ст., а з огляду на інтенсивний промисловий розвиток міста топоніми формують систему вже в кінці століття. На більшості топонімів позначився внутрішньоміський чинник, вони відображають реалії життя та побуту. Частина вулиць умотивована релігійними будівлями: пл. *Успенська* (назву отримала від Свято-Успенського собору), *Соборна* (від Спасо-Преображенського кафедрального собору), вул. *Воскресенська* (походить від Свято-Воскресенської церкви на старому міському кладовищі, яку знищено у 1930-ті рр.), *Олександро-Невський* майдан, провулок й узвіз (від Свято-Благовіщенського храму Олександра Невського) тощо. Оніми, умотивовані громадськими місцями: вул. *Управська* (за розташуванням міської управи Катеринослава), вул. *Гімназична* (знаходилася гімназія), вул. *Поліцейська*, *Жандармська* балка (від жандармських стаєнь неподалік від обриву) тощо. Інша велика група урбанонімів названа за антропологічним чинником: вул. *Потьомкінська* (на честь російського діяча Г. Потьомкіна), пров. *Струківський* і вул. *Струківська* (вулиця вела до особняка однієї з головних дворянських сімей Катеринославщини – Струкових) тощо.

У міжреволюційний період місто збільшилося, відтак гостро постала проблема номінації топонімічного простору. 1904 р. Катеринославська Міська Дума створила комісію задля комплексного впорядкування топонімів, і вже в 1906 р. представлена доповідь із пропозиціями містила повний список урбанонімів, який складався з 124 назв вулиць, провулків,

площ тощо. Ініціатором клопотання про порушення топонімічного питання Катеринослава й автором цього списку став Д. Яворницький, який на той час був директором музею О. Поля. Цей важливий топонімічний та культурний проєкт в історії міста реалізувався лише частково.

Проаналізувавши пропозиції комісії, очолюваної Д. Яворницьким, виокремлюємо як позитивні, так і негативні риси топонімічного проєкту. Зокрема, на увагу заслуговує те, що в топонімії відбивається український колорит і місцева історія; крім того, перейменування торкалися не лише головних об'єктів, а й дрібних (провулків, тупиків, вулиць на околицях, балок тощо). З негативного відзначаємо відсутність чітких критеріїв номінації й хаотичність у доборі нових топонімів, без конкретних мотивацій та прив'язки до місцевості [26, с. 83].

М. Кавун в списку онімів виділяє 5 груп:

1. Назви антропологічного характеру. Майже всі персоналії – історичні особистості, українські діячі, громадяни, які служили українській справі в Катеринославі. Це постаті гетьманів: *Сагайдачний, Хмельницький, Дорошенко, Орлик, Мазепа*; видатні діячі запорозького козацтва або керівники повстанського руху: *Наливайко, Сулима, Сірко, Гонта, Гордієнко*; постаті з історії міста та губернії: лоцман *Полторацький*, губернатори *Синельников* та *Келлер*, меценат *Поль*, етнограф та поет *Манжура* та ін.; загальноукраїнські культурні діячі: *Шевченко, Котляревський, Драгоманов, Куліш, Квітка, Чубинський* та ін.; поодинокі трапляються назви на честь видатних особистостей Російської імперії – *Карамзін*.

2. Історичні назви з української історії, здебільшого військово-історичні: вул. *Ватажкова, Курінна, Радна, Паланкова, Полковницька*; пров. *Гайдамацький*; пл. *Атаманська, Гетьманська, Січова* тощо.

3. Етнографічні назви: вул. *Кобзарська*, пров. *Чумацький* тощо.

4. Назви географічного характеру: вул. *Половицька, Орільська*; узвози *Кримський, Польський*; пл. *Запорізька* тощо.

5. Назви нейтрального характеру: вул. *Блакитна*, *Золота*; балка *Лелеківська*; узвіз *Багатий*, *Чепурний* тощо [26, с. 89].

Місцева влада взяла лише деякі назви зі списку Д. Яворницького, але ними названі були зовсім інші вулиці, а не запропоновані.

Прихід більшовиків та побудова нового соціалістичного суспільства знаменує нові перейменування: імперські назви замінюються на радянські. Зміну назв почали з вулиць, площ та парків, а закінчили назвами великих міст та областей.

Перші перейменування відбуваються одразу після закінчення громадянської війни в 1922 р. й торкаються промисловості. Влада закликала профспілкові організації змінити назви підприємств, пов'язані з прізвищами старих власників на пам'ятні назви, що символізують революційні події. Наприклад: *Брянський завод* ⇒ *Металургійний завод ім. Петровського*, *Нижньодніпровський завод Б. Гантке* ⇒ *металургійний завод імені Карла Лібкнехта*.

Перейменування вулиць почалося з опублікованого списку нових назв в газеті «Звезда» 1923 р. У переліку можна прослідкувати певні тенденції, зокрема усувалися назви церковного характеру, наприклад: пл. *Соборна* ⇒ пл. *Жовтнева*, пл. *Успенська* ⇒ пл. *Дем'яна Бєдного*, мотивована псевдонімом російського поета Юхима Придворова, пл. *Троїцька* ⇒ пл. *Червона*, вул. *Троїцька* ⇒ вул. *Червона*, вул. *Воскресенська*, яка вела від Воскресенської церкви, стала частиною вулиці *Леніна*, вул. *Монастирська* ⇒ вул. *Червонофлотська*, вул. *Покровська* ⇒ вул. *2-а Фабрика*, пров. *Соборний* ⇒ пров. *Жовтневий* тощо.

У селищі Амур-Нижньодніпровськ, що зараз є адміністративною частиною Дніпра як район, відбулися такі перейменування: вул. *Дворянська* ⇒ вул. *Комуністична*, вул. *Генеральська* ⇒ вул. *Красноармійська*, вул. *Церковна* ⇒ вул. *Пролетарська* тощо.

Також у 1924 р. була невдала спроба перейменувати місто *Катеринослав* на *Краснодніпровськ*, а *Катеринославську* губернію на

Краснодніпровську відповідно, проте в 1926 р. місто отримало назву *Дніпропетровськ*.

Наступна хвиля перейменувань відбулася в 50-х рр. ХХ ст. що пов'язано з «десталінізацією». Розвінчання культу особистості позначилося й на топонімічній карті Дніпропетровська. Багато вулиць у Ленінському районі, названих на честь Й. Сталіна, були перейменовані: вул. *3-а Сталінська* ⇒ вул. *Повстання*, вул. *6-а Сталінська* ⇒ вул. *Піхотинців*, вул. *7-а Сталінська* ⇒ вул. *Сировця*, вул. *9-а Сталінська* ⇒ вул. *Азовська* тощо; в Амур-Нижньодніпровському районі вул. *Сталіна* змінила назву на *Серафимовича* на честь радянського письменника та журналіста О. Серафимовича.

Прибирати комуністичні застарілі назви обласного центру почали з моменту набуття Україною незалежності, проте масове зрушення значного онімного пласту спричинив закон про «декомунізацію» 2015 р. [50]. Під перейменування потрапили близько 300 внутрішньоміських об'єктів.

Усі змінені назви вулиць, площ, провулків умовно можна поділити на 2 групи: перша група – це повернуті історичні назви, друга – нові назви.

Під час процесу перейменування звертали увагу на історичні відомості, з огляду на це частині урбанонімів повернули перші назви: вул. *Комсомольська* ⇒ вул. *Старокозацька* (відомо, що до 1923 р. називалась *Козацька*); вул. *Леніна* (у радянські часи утворена з трьох вулиць: *Проточної*, *Клубної* та *Воскресенської*) ⇒ вул. *Воскресенська*; вул. *Іскри* ⇒ вул. *Піскова*; вул. *Пелагеї Поляхової* ⇒ вул. *Лебединська*; вул. *XXII парт'їзду* ⇒ вул. *Вознесенська*; пл. *Червона* ⇒ пл. *Троїцька*; вул. *Червона* ⇒ вул. *Троїцька*; пл. *Дем'яна Бедного* ⇒ пл. *Успенська*; пл. *Жовтнева* ⇒ пл. *Соборна*; о. *Комсомольський* ⇒ о. *Монастирський*; вул. *Погребняка* ⇒ вул. *Полігонна*; вул. *Червоноповстанська балка* ⇒ вул. *Довга Балка*; вул. *Чекистів* ⇒ вул. *Переможна*; парк *Воронцова* ⇒ парк *Сагайдак*; вул. *Щорса* ⇒ вул. *Костомарівська*; вул. *П'ятирічки* ⇒ вул. *Шляхівська*; вул. *Братів Каменських* ⇒ вул. *Зернова*; вул. *Братів*

Ковальчуків ⇒ вул. *Байдаківська*; вул. *Кірова* ⇒ вул. *Старий Шлях*; пров. *Комсомольський (Таромське)* ⇒ вул. *Дібровська*.

Нові назви можна поділити на підгрупи за чинниками номінації: антропологічним, географічним та естетичним.

Близько 60% перейменованих 2015–2016 рр. міських об'єктів Дніпра увіковічують у народній пам'яті видатних науковців, політичних та культурних діячів, військовослужбовців, історичні постаті тощо.

Частина топонімів названа на честь князів Київської Русі: вул. *Московська* ⇒ вул. *Володимира Мономаха*; вул. *Горького* ⇒ вул. *Княгині Ольги*; вул. *Плеханова* ⇒ вул. *Князя Володимира Великого*; вул. *Ленінградська* ⇒ вул. *Князя Ярослава Мудрого*; вул. *Фабріціуса* ⇒ вул. *Ярославни*; вул. *Чкалова* ⇒ вул. *Святослава Хороброго*; вул. *XXV партз'їзду* ⇒ вул. *Князя Костянтина Острозького*; вул. *Блюхера* ⇒ вул. *Романа Мстиславовича*; вул. *Будьонного* ⇒ вул. *Данила Галицького*.

Наступна підгрупа містить нові назви вулиць на честь відомих козаків, отаманів та гетьманів: вул. *Меренкова* ⇒ вул. *Павла Полуботка* (чернігівський полковник, наказний гетьман Війська Запорозького Лівобережної України); вул. *Косіора* ⇒ пр. *Петра Калнишевського* (державний та релігійний діяч, кошовий отаман Війська Запорозького Низового); вул. *Генерала Грушевого* ⇒ вул. *Гетьмана Петра Дорошенка* (козацький полковник та гетьман Війська Запорозького Правобережної України); вул. *Якіра* ⇒ вул. *Івана Сулими* та пров. *Якіра* ⇒ пров. *Сулимівський* (гетьман нереєстрових запорозьких козаків); вул. *Бонч-Бруєвича* ⇒ вул. *Дмитра Байди-Вишневецького* (українсько-литовський магнат та козацький ватажок); вул. *Краснопресненська* ⇒ вул. *Самійла Величка* та тупик *Краснопресненський* ⇒ тупик *Самійлівський* (український козацько-старшинський літописець); вул. *Кузнецова* ⇒ вул. *Опанаса Ковпака* (український козацький воєначальник); вул. *Пархоменка* ⇒ вул. *Григорія Граб'янки* (військовий діяч у добу Гетьманщини, автор одного

з козацьких літописів – «Літопису Граб'янки»); вул. *Героїв Сталінграда* ⇒ пр. *Богдана Хмельницького* (гетьман Війська Запорозького, очільник Гетьманщини); пр. *Ілліча* ⇒ пр. *Пилипа Орлика* (поет, публіцист, генеральний писар та гетьман Війська Запорозького); вул. *Валявки* ⇒ вул. *Данила Апостола* (український військовий, політичний і державний діяч, гетьман Війська Запорозького, голова Гетьманщини на Лівобережній Україні); вул. *XIX партз'їзду* ⇒ вул. *Івана Гонти* (сотник, керівник українського гайдамацького руху, один з очільників Коліївщини); вул. *Бібікова* ⇒ вул. *Павла Бута* (гетьман Війська Запорозького Низового, керівник повстання 1637 р.); вул. *Матлахова* ⇒ вул. *Гості Гордієнка* (кошовий отаман Запорозької Січі, сподвижник та співавтор Конституції гетьмана Війська Запорозького Городового Пилипа Орлика).

Найчисельніша підгрупа складається з назв на честь персоналій українських та іноземних громадських, політичних, релігійних, військових та культурних діячів, зокрема й тих, хто родом з м. Дніпра або мешкав там якийсь час.

Частина міських об'єктів увіковічує людей, які народилися, жили в м. Дніпрі або залишили свій відбиток в історії міста. Наприклад: пров. *Піонерський* перейменованій на честь *Михайла Дідевича*, радянського футболіста і тренера місцевої футбольної команди; вул. та пров. *Білостоцького* тепер *Любарського*, названа іменем художника та ілюстратора Володимира Любарського; вул. *Андрія Фабра* (колишня *Серова*) названа на честь державного діяча та цивільного губернатора Катеринославської губернії; вул. *Баумана* змінила назву на честь *Павла Нірінберга*, заслуженого архітектора України, автора проєктів багатьох будівель у м. Дніпрі, зокрема міськвиконкому, цирку, літнього театру; іменем останнього лоцмана дніпрових порогів, працівника освіти, громадського діяча, одного із засновників Січеславської краєвої організації Народного руху України *Григорія Омельченка* названа вул. *МОПРа*; вул. *Булигіна* тепер називається на честь *Івана Езау*, українського інженера-

технолога, промисловця, громадського та державного діяча, міського голови м. Катеринослава; вул. *Краснозаводська* тепер вул. *Академіка Белелюбського*, інженера та будівника мостів, вченого в галузі будівельної механіки, під його керівництвом побудований дворівневий Амурський міст, який на Всесвітній виставці в Парижі був нагороджений золотою медаллю; іменем одного з директорів Дніпровського машинобудівного заводу *Леоніда Стромцова* переназвана вул. *Вакуленчука*; пр. *Карла Маркса* нині увіковічує *Дмитра Яворницького*, відомого українського історика, археолога, етнографа, фольклориста, лексикографа, письменника, дослідника історії українського козацтва, який зробив значний внесок у культурний розвиток міста; вул. *Профінтерну* перейменована на честь *Володимира Хреннікова*, мецената та почесного громадянина Катеринослава, члена ради місцевого товариства «Просвіта»; пр. *Кірова* тепер має назву *Олександра Поля* на честь краєзнавця, підприємця, мецената, який багато років присвятив вивченню залізних руд у Кривому Розі, чим посприяв розвитку Придніпровського регіону.

Чимало вулиць перейменовано на честь військових, зокрема загиблих під час захисту української державності, українського кордону: вул. *Піонерська* зараз вул. *Омелянвича-Павленка* на честь українського воєначальника та генерал-полковника Армії УНР Михайла Володимировича Омелянвича-Павленка; вул. *Лафарга* тепер вул. *Генерала Радієвського* на честь українського військовика, генерал-майора (посмертно) родом із Кривого Рогу; вул. *Фрунзе* перейменована на вул. *Сержанта Андрющенка*, старшого сержанта Збройних сил України, загиблого у 2015 р.; ушанували пам'ять солдата Збройних сил України, «кіборга» *Олександра Чернікова*, назвавши його іменем колишню вул. *Красночечелівську*; пров. *Урицького* перетворився на вул. *Євгена Коновальця* на честь полковника Армії УНР, командира Січових Стрільців, члена Стрільцької Ради, одного з ідеологів українського націоналізму; вул. *Червонофлотська* перейменована на честь *Петра Григоренка*, радянського генерал-майора, правозахисника, який

виступав на захист кримських татар та інших депортованих народів, зазнавав переслідувань через свої громадянські позиції; іменем головнокомандувача Української повстанської армії, голови Секретаріату Української головної визвольної ради *Романа Шухевича* перейменована вул. *Бабушкіна*; вул. *Червонопартизанська* зараз вул. *Василя Макуха* на честь учасника українського руху опору в СРСР, воїна УПА, який на знак протесту здійснив акт самоспалення на Хрещатику в Києві 1968 р.

Понад двадцять вулиць носять імена українських письменників; етнографів, критиків, зокрема: вул. *Кантемирівська* ⇒ вул. *Євгена Маланюка*; вул. *Фурманова* ⇒ вул. *Олени Теліги*; вул. *Павла Корчагіна* ⇒ вул. *Миколи Куліша*; вул. та пров. *Островського* ⇒ вул. *Миколи Зерова*; вул. *Луначарського* ⇒ вул. *Василя Стуса*; вул. *Леніногорська* ⇒ вул. *Миколи Хвильового*; вул. *Комітетська* ⇒ вул. *Василя Капніста*; вул. *Коллонтай* ⇒ вул. *Ганни Барвінок*; вул. *Власенка* ⇒ вул. *Гулака-Артемівського*; вул. *Калінінградська* ⇒ вул. *Трофима Романченка*; вул. *Фрунзе* ⇒ вул. *Василя Чапленка*; вул. *Сергія Лазо* ⇒ вул. *Кулишівська*; вул. *Войцеховича* ⇒ вул. *Миколи Руденка*; вул. *Мироненка* ⇒ вул. *Олени Ган*; вул. *Дмитра Донського* ⇒ вул. *Дмитра Донцова*; вул. *Петра Моїсеєнка* ⇒ вул. *Леся Курбаса*; вул. та пров. *Копилова* ⇒ вул. *Бориса Познанського*; вул. *Піонерська* ⇒ вул. *Олени Пчілки*; вул. *Менжинського* ⇒ вул. *Миколи Сумцова*; вул. *Манкевича* ⇒ вул. *Галі Мазуренко*; вул. *Котовського* ⇒ вул. *Івана Труби* тощо.

Частина урбанонімів названі іменами персоналій, пов'язаних з релігією: парк, сквер *М. Щолокова* перейменували на сквер *Юрія Переможця* (римський воїн, християнський святий, мученик, під час гонінь на християн мужньо прийняв смерть, відмовившись зректися своєї віри в Ісуса Христа); пров. *Радянський* змінив назву на вул. *Феодосія Макаревського* на честь українського священника, історика та православного церковного педагога, який заснував духовні училища в Катеринославі, Бахмуті й Маріуполі; вул. *Гудкова* названа іменем чеського

релігійного мислителя, філософа, реформатора церкви *Яна Гуса*; вул. *Руднева* перейменована на вулицю *Івана Вишенського* (на честь українського релігійного і літературного діяча, преподобного, православного монаха); вул. *Суханова* нині має назву *Станіслава Оріховського*, релігійного діяча та мислителя доби Відродження.

Кілька вулиць Дніпра мотивовані іменами відомих представників інших національностей, зокрема: вул. *Мініна* перейменована на вул. *Менахем-Мендл Шнеєрсона*, на честь одного з єврейських духовних лідерів ХХ ст.; парк, сквер *Жовтневий* тепер має ім'я *Івана Старова*, російського архітектора, одного із засновників т. зв. Російського класицизму; іменем російського перекладача, письменника, бібліографа та мемуариста *Петра Бікова* тепер називається вул. *Орджонікідзе*; вул. *Варейкіса* нині *Джузеппе Гарібальді* на честь національного героя Італії, полководця, одного із вождів Рісорджименто, парламентарія.

Деякі урбаноніми перейменовували за географічними об'єктами, зокрема:

а) за назвами населених пунктів: вул. *Баглія* ⇒ вул. *Брацлавська* (сміт у Вінницькій області, розташоване на річці Південний Буг); вул. *Годовикова* ⇒ вул. *Братиславська* (столиця Словацької Республіки); вул. *Захаренка* ⇒ вул. *Глухівська* (місто Сумської області); вул. *Сафонова* ⇒ вул. *Новгород-Сіверська* (місто Чернігівської області); узвіз *Тольятті* ⇒ *Кодацький* узвіз (село Дніпропетровської області); вул. *Героїв Краснодона* ⇒ вул. *Яготинська* (місто Київської області); вул. *Новоколгоспна* ⇒ вул. *Острозька* (місто Рівненської області); вул. *Губанова* ⇒ вул. *Лубенська* (місто Полтавської області); вул. *Дибенка* ⇒ вул. *Хотинська* (місто Чернівецької області); вул. *Замарайкіна* ⇒ вул. *Корсунська* (м. Корсунь-Шевченківський Черкаської області); пров. *Красіна* ⇒ пров. *Косівський* (місто Івано-Франківської області); вул. *Булата* ⇒ вул. *Люблянська* (столиця Словенії);

б) країн: вул. *Дундича* ⇒ вул. *Хорватська* (країна південної Європи); вул. *Квірінга* ⇒ вул. *Бельгійська* (державна в Західній Європі);

в) островів: вул. *Боженка* ⇒ вул. *Хортицька* (найбільший острів на Дніпрі, розташований поблизу Запоріжжя);

г) етнічних територій: пр. *ім. газети Правда* ⇒ пр. *Слобожанський* (історико-географічний край у східній частині України); вул. *Пролетарська* ⇒ вул. *Галицька* та пров. *Пролетарський* ⇒ пров. *Галицький* (історичний регіон Західної України);

д) гір: вул. *Тихона Бондарева* ⇒ вул. *Карпатська* (гірська система на сході Центральної Європи);

е) лісів: пров. *Більшовицький* ⇒ вул. *Холодноярська* (реліктовий лісовий масив на Черкащині);

є) гідронімів: вул. *Кіровоградська* ⇒ вул. *Інгульська* та пров. *Кіровоградський* ⇒ пров. *Інгульський* (річка Інгул, що тече в Центральній та Південній Україні); вул. *Комсомольська* ⇒ вул. *Айдарівська* (річка, ліва притока Сіверського Дінця); вул. *Котовського* ⇒ вул. *Тернівська* (річка, права притока Самари);

ж) міських об'єктів: пл. *Миколи Островського* ⇒ пл. *Старомостова* (Амурський міст в Дніпрі); пл. *Петровського* ⇒ пл. *Вокзальна*. (неподалік Центральний залізничний вокзал міста Дніпра); вул. *Винокурова* ⇒ *Дніпросталівська* (металургійний електросталеплавильний завод у Дніпрі) тощо.

За естетичним принципом перейменована невелика кількість урбанонімів, що пояснюється багатою історією Дніпропетровщини. Саме тому, цей принцип найменування поступається іншим: затока *ім. Кірова* ⇒ *Затишна*; пров. *Сиворонова* ⇒ пров. *Веселковий*; пров. *Дибенка* ⇒ пров. *Привабливий*; пров. *Цхакая* ⇒ пров. *Улюблений*; вул. *Балка колгоспна* ⇒ вул. *Балка Мальовнича*; пров. *Держинського* ⇒ пров. *Зоряний*;

вул. *Жовтенева* ⇒ вул. *Золотоосіння*; вул. *Радянська* ⇒ вул. *Славна*; пров. *Свердлова* ⇒ вул. *Казкова* тощо.

Ботанічними назвами мотивовані такі об'єкти: пров. *Цюрюпинський* ⇒ пров. *Весняних Конвалій*; вул. *Кольчугіна* ⇒ вул. *Шовковична*; пров. *Тупик Червоної балки* ⇒ пров. *Бузиновий*; ж/м *Клочко* ⇒ *Калиновський*; пров. *Інтернаціональний* ⇒ пров. *Білих Акацій*; тупик *Кірова* ⇒ вул. *Мальвова*; пров. *Ногінський* ⇒ пров. *Яворовий*; вул. *Петра Сиротиніна* ⇒ вул. *Лавандова*; пров. *Червоноармійський* ⇒ пров. *Червонокалиновий*; парк, сквер *80-річчя Дніпропетровської області* ⇒ відповідно парк і сквер *Сосновий*; пров. *Бабушкіна* ⇒ пров. *В'язовий*; вул. *Ворошиловградська* ⇒ вул. *Пшенична*; пров. *Червонопролетарський* ⇒ пров. *Порічковий* тощо.

За тривалу історію існування сучасне місто Дніпро неодноразово перейменовувалося та видозмінювало свою внутрішню топонімічну карту. Причинами цього була розбудова й розвиток міста та зміни у владі, що позначалися й на його урбанонімії. Хоч цей процес триває з XIX ст. й донині, відзначаємо схожі чинники мотивації: внутрішньоміський, географічний, антропологічний, естетичний. У XXI ст. додається історичний чинник (повернення перших назв).

3.2. Вплив декомунізації на урбанонімію Кривого Рогу

Нашу увагу зосереджено на урбанонімах Кривого Рогу, що зазнали перейменувань. Уважаємо за необхідне проаналізувати змістове навантаження таких одиниць, яке є важливим репрезентантом історичного минулого міста. Водночас такий аналіз є одним з етапів наукового тлумачення структури та мотивації семантики твірної основи топоніма. Під час дослідження спираємося на науковий підхід В. Лучика, на думку якого онімний простір будь-якого міста умовно ґрунтується на трьох основних позамовних чинниках:

- людському (антропологічному), який визначає відношення денотата до людини;
- просторовому (топографічному), який окреслює місце об'єкта на певній території стосовно інших географічних об'єктів;
- внутрішньому, що визначає притаманні денотату риси як його властивість [37, с. 132]

Для наведеної класифікації хронологічний чинник не важливий, адже для функціонування час виникнення географічних назв не принциповий. Наприклад, назва вул. *Віталія Матусевича* є новою, виникла в 2015 році, а назві вул. *Староярмаркова* (повернення історичної назви вул. *Сиволапа*) понад 200 років.

Найпоширенішим в урбанонімії Кривого Рогу є антропологічний тип. Близько 30 % усіх нових найменувань названі на честь персоналій, через які простежується історія України та Кривого Рогу протягом десяти століть. Назва зберігає в собі особливість певного історичного періоду, виконуючи функцію національної самоідентифікації, передачі традицій, культури. У цій групі чітко простежується зв'язок з мотиватором. Зазвичай, назва вмотивована характеристиками об'єкта називання: обирають одну з багатьох його ознак, однак саме вона на час іменування є найвиразнішою та найактуальнішою для колективу носіїв мови. Пошук ознаки географічного об'єкта для називання відбувається не тільки порівнянням характеристик аналогічних об'єктів, але й обумовлений історично, бо в процес називання втручається досвід людей [34, с. 149].

Майже всі нові назви вулиць утворені лексико-семантичним способом словотворення, а точніше шляхом трансонімізації, при якому відбувається семантичний перехід власної назви з однієї групи в іншу. Топоніми на честь персоналій можна більш детально класифікувати за часовими ознаками: Київська доба (X–XI ст.), козацька доба (XVI–XVII ст.), імперська доба (XIX – поч. XX ст.), радянська доба (XX ст.), незалежна доба (XXI ст.).

У першу підгрупу об'єднано назви на честь відомих князів та княгинь Київської Русі, які залишили вагомий слід в історії: вул. *Отто Брозівського* ⇒ вул. *Ярослава Мудрого*; вул. *Мелешкіна* ⇒ вул. *Володимира Великого*; вул. *Тольятті* ⇒ вул. *Княгині Ольги*; вул. *Геруцького* ⇒ вул. *Анни Ярославни*.

Наступна підгрупа складається з годонімів, названих на честь представників Запорозької Січі: простих козаків та гетьманів, деякі з них мали неопосередкований стосунок до Кривого Рогу. Наприклад, вул. *Харитонова* ⇒ вул. *Петра Калнишевського* (державний, політичний і військовий діяч, останній отаман Запорозької Січі. Мав зимівник на території Криворіжжя, керував заселенням земель, за його наказом у 1775 р. збудовано поштову станцію Кривий Ріг); вул. *Курочкіна* ⇒ вул. *Івана Сулими* (названа на честь гетьмана нереєстрових козаків Івана Сулими, за походженням дрібного шляхтича з Чернігівщини); вул. *Блюхера* ⇒ вул. *Петра Дорошенка* (на честь визначного українського військового, політичного і державного діяча, очільника Гетьманщини в добу Руїни), у період прийняття рішення про перейменування Криворізький педагогічний інститут запропонував назвати вулицю на честь іншого гетьмана та політичного діяча – *Пилипа Орлика*. Проте на його честь була перейменована вул. *Інтернаціональна*; вул. *Бурмистенка* ⇒ вул. *Івана Мазепи* (названа іменем великого гетьмана, який залишив вагомий відбиток в українській історії); вул. *Калінінградська* ⇒ вул. *Байди Вишневецького* (перейменована на потребу вшанування пам'яті ще одного гетьмана запорозьких козаків, який мав литовське походження); вул. *Краснодарська* ⇒ вул. *Максима Кривоноса* (змінено назву, аби вшанувати ім'я іншого наказного гетьмана часів Хмельниччини, який, можливо, бував на землях сучасного міста, адже брав участь у Жовтоводській битві); вул. *Ширшова* ⇒ вул. *Богданівська* (названа на честь козацького війська Богдана Хмельницького, що навесні 1648 р. йшло бойовим маршем цією місцевістю в напрямку урочища Жовті Води, де відбулася переможна битва з

польськими військами). Остання назва утворена суфіксальним способом словотворення за допомогою продуктивного суфікса -ськ від іменника.

Третя підгрупа презентована персоналіями XIX – поч. XX ст., які сприяли економічному, культурному, соціальному розвитку міста. Наприклад: вул. *Хруничева* ⇒ вул. *Академ. Белелюбського* (названа на честь архітектора, академіка М. Белелюбського. За його проєктом у 1882–1884 рр. збудовано міст через р. Інгулець у р-ні Гданцівського заводу завдовжки 151 м, вагою 900 т.); вул. *23 лютого* ⇒ вул. *Сергія Колачевського* (меценат, доктор медичних наук, новатор; заповів 30 млн. руб. Криворізькому земству на розвиток освіти та охорону здоров'я); вул. *50 років Комсомолу* ⇒ вул. *Родини Добровольських* (від прізвища видатних рудопромисловців півдня Криворіжжя; на цій вулиці розташований панський маєток Добровольського, що є архітектурною пам'яткою 1-ї пол. XIX ст. обласного значення); вул. *Жовтнева* ⇒ вул. *Олександра Поля* (завдяки ініціативі та активній участі Олександра Миколайовича в 1881 р. започатковано промислові розробки залізних руд на Криворіжжі; своєю діяльністю сприяв розквіту Кривбасу та Катеринослава); вул. *Томського* ⇒ вул. *Станіслава Конткевича* (був відомим українським геологом, досліджував басейн річок Саксагань та Інгулець, склав першу геологічну карту Криворіжжя (1880 р.), перший директор залізорудовидобувних підприємств О. Поля, автор фундаментальних праць із геології Криворізького залізорудного басейну); вул. *Примакова* ⇒ вул. *Харіна* (дворянина, генерал-майора, відомого мецената; у 1917 р. подарував свій палац під першу в Катеринославській губернії українську гімназію і будівлю під початкову українську школу); вул. *Червонопрапорна* ⇒ вул. *Олексія Солом'яного* (саме тут Олексій Петрович організував та побудував школу в 1912 р., у якій пропрацював до 1938 р., коли був репресований та розстріляний; видатний педагог, організатор народної освіти на Катеринославщині (Дніпропетровщині), створив кілька сільських шкіл, виховав плеяду талановитих криворізьких педагогів).

Четверта підгрупа складається з назв, умотивованих іменами людей, що відзначилися в період громадянської та Другої світової воєн. Вул *Енгельса* ⇒ вул. *Братів Кожакіних* (брати Микола та Георгій Кожакіни – учасники підпільної групи «Дзержинець», учасники диверсій на залізниці, охороняли штольні шахт, підпільний госпіталь, рятували людей від примусової відправки до Німеччини); вул. *Луначарського* ⇒ вул. *Костя Пестушка* (військовий, у кінці 1914 р. пішов добровольцем на фронт, у період денікінщини перебував в Олександрівську (Запоріжжя), організував партизанський загін, співдіяв разом із махновцями та анархістами; 1920 р. в Кривому Розі під керівництвом Пестушка (псевдонім – Степовий-Блакитний) відбулося велике антирадянське повстання, була сформована Степова дивізія, його повстанський загін сягав чисельності 20 тис.); вул. *Красикова* ⇒ вул. *Василя Скопенка* (названа на честь криворіжця, випускника педагогічного інституту, Героя Радянського Союзу, фронтовика, який загинув під час Другої світової війни).

У п'яту підгрупу об'єднано назви вулиць на честь людей, які безпосередньо пов'язані з основною промисловістю міста. Це шахтарі, інженери, геологи, рудопромисловці, науковці та меценати, які зробили значний внесок у розбудову міста в ХХ ст., у розвиток гірничодобувної промисловості України. Один із них *Микола Зінчевський* (заслужений шахтар, повний кавалер ордена Шахтарської слави, керівник тресту, науковець, організатор гірничої справи на Криворіжжі), на честь якого перейменовано вул. *ХХ партз'їзду*; вул. *Лазо* ⇒ вул. *Михайла Курака* (видатний доменщик, засновник школи українських доменщиків); вул. *ХХVII Партз'їзду* ⇒ вул. *Олександра Станкова* (названа іменем почесного жителя міста, наукового діяча, віце-президента Академії гірничих наук України).

Слід зазначити, що були цілі родини, які зробили суттєвий внесок у розвиток міста на зорі його економічного підйому: вул. *Щаденка* ⇒ вул. *Родини Коваленків* (першопоселенці старого села Бажанове,

родоначальники трудових шахтарських династій Криворіжжя); вул. *Моріса Тореза* ⇒ вул. *Родини Харченків* (родина криворізьких підприємців, меценатів і благодійників, маєток родини знаходився неподалік цієї вулиці); вул. *Павлика Морозова* ⇒ вул. *Родини Шмакових* (промисловці дореволюційного Кривбасу та меценати); вул. *Шаумяна* ⇒ вул. *Сім'ї Шильманів* (зокрема, Юхим Шильман був головним інженером Криворізького тресту «Руда», брав участь у відбудові гірничого Кривбасу, один з авторів генерального плану його реконструкції; Абрам Шильман – головний інженер інституту «Кривбаспроект», очільник тресту «Руда», керував затопленням шахт, евакуацією людей, обладнання; Анатолій Шильман обіймав керівні посади на Південному ГЗК, Інгулецькому ГЗК, організатор процесу збагачення руди, автор наукових праць).

Не менш відомим є *Едуард Фукс*, іменем якого тепер названа вул. *Тухачевського* (викладач геології, мінералогії, гірничого мистецтва, перший завідувач геолого-мінералогічного кабінету Криворізького вечірнього робітничого технікуму – Криворізького гірничорудного інституту, провідний геолог криворізьких залізрудних трестів і рудоуправлінь; склав перший геологічний опис Криворізького залізрудного басейну; написав наукову працю «Кривий Ріг у світовій промисловості» (1920 р.); провів геологічну розвідку території, на якій згодом збудовано завод «Криворіжсталь»); вул. *Скрипника* ⇒ вул. *Зимовського* (мотивована прізвищем відомого гірничого інженера старого рудника Новоросійського товариства, садиба якого знаходилася на початку вулиці); вул. *Постишева* ⇒ вул. *Вадима Гурова* (названа на честь інженера-металурга, українського політика; Вадим Гуров з 1959 до 1994 рр. працював на Криворізькому державному гірничо-металургійному комбінаті «Криворіжсталь»; голова постійної комісії СНД з перспектив розвитку мартенівського виробництва в рамках міжнародної асоціації сталеплавильників; автор та співавтор 56 винаходів, 18 наукових публікацій); вул. *Ольмінського* ⇒ вул. *Василя Суманєєва* (інженер, керівник,

головний архітектор інституту «Кривбаспроект», відбудовував Кривбас; автор проєктів споруд тресту «Дзержинськруд», човнової станції на р. Інгулець; викладав у Криворізькому гірничорудному інституті); вул. *Коротченка* ⇒ вул. *Миколи Світальського* (названа іменем видатного ученого в галузі рудної геології, завідувача секції петрографії Петроградського Гірничого інституту, заступника директора Геологічного комітету, академіка АН УРСР, директора Інституту геологічних наук, віцепрезидента АН УРСР; під керівництвом Миколи Світальського впроваджено магнітометричну зйомку, завдяки якій відкрито смугу магнітних аномалій від Кривого Рогу через Кременчук до Курська, складено геологічну карту Криворізького залізорудного родовища та детальний план пошукових робіт; учений підрахував поклади залізних руд на глибину 1136 м.); вул. *Революційна* ⇒ вул. *Степана Тільги* (названа на потребу вшанування генерального директора комбінату «Криворіжсталь» (1992–1996 рр.), директора представництва Союзу промисловців України, за заслуги нагородженого Почесною відзнакою Президента України та Почесною грамотою Президії Верховної Ради України).

У шостій групі назви вулиць на честь науковців, археологів, письменників, художників, скульпторів, почесних громадян міста – персоналій сер. ХХ–ХХІ ст. Наприклад: вул. *Стучки* ⇒ вул. *Академіка Малахова* (названа на честь академіка НАН України, почесного члена АГНУ, професора, доктора технічних наук Георгія Малахова, який був ініціатором уведення скреперної доставки руди, уперше застосував буріння шпурів із використанням знімальних коронок, почав розробляти систему поверхово-примусових обрушень під час видобутку руди. Із 1989 р. досліджував проблеми покращення геоecологічного стану Кривбасу; лауреат Державної премії СРСР, премії ім. В. Вернадського); вул. *Якіра* ⇒ вул. *Володимира Бизова* (український учений-гірник, педагог, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії в галузі науки і техніки, ректор Криворізького технічного університету, Президент Академії

гірничих наук України, професор, доктор технічних наук, засновник наукової школи з теорії управління якістю сировини гірничих підприємств); вул. *Вільгельма Піка* ⇒ вул. *Якова Белєвцева* (умотивовано іменем українського геолога, члена-кореспондента АН УРСР, дослідника Кривбасу, автора багатьох монографій з геології Криворіжжя); вул. *Чередниченка* ⇒ вул. *Бориса Мозолєвського* (перейменована на честь археолога-скіфознавця, кандидата історичних наук, наукового співробітника, а пізніше заввідділу Інституту археології АН УРСР, поета; широкому загалу відомий відкриттям золотої пекторалі – прикраси скіфського володаря в кургані Товста Могила (1971)); вул. *Олейникова* ⇒ вул. *Юрія Камінського* (іменем талановитого поета Криворіжжя, автора збірників віршів); вул. *Галана* спільним рішенням узгоджено перейменувати на вул. *Василя Скрипки* (на честь відомого українського фольклориста, який працював професором кафедри української літератури Криворізького педагогічного інституту, збирав свідчення про голодомор та політичні репресії; активно працював на духовне відродження українського народу, був головою Криворізького міського об'єднання «Просвіта» ім. Т. Шевченка; науковий доробок професора складає понад сто праць); вул. *Тевосяна* ⇒ вул. *Тетяни Воронової* (названа на честь відомої журналістки, краєзнавця, історика, почесного громадянина міста Кривого Рогу); вул. *Камо* ⇒ вул. *Анатолія Ліпицького* (розвивав місцеву літературу, у 1990 р. заснував і очолив альманах «Саксагань»; започаткував видання книг місцевих авторів у Кривому Розі; нагороджений знаком «За заслуги перед містом»); вул. *Ногіна* ⇒ вул. *Ракітіна* (колишній директор Криворізького історико-краєзнавчого музею; брав активну участь у створенні музеїв, досяг успіху в історико-бібліографічній пошуковій роботі); вул. *Федоренка* ⇒ вул. *Володимира Терещенка* (на честь ініціатора створення Криворізького ботанічного саду, активіста руху захисту природи, одного з ініціаторів лісової рекультивациі відвалів Криворіжжя); вул. *Аврори* ⇒ вул. *Йосипа Пачоського* (дослідник флори Криворіжжя).

Чимало вулиць названо іменами відомих криворізьких художників та скульпторів, що дозволяє виокремити ще одну підгрупу: вул. *Корнійчука* ⇒ вул. *Івана Авраменка* (названа на честь видатного художника, члена національної спілки художників України, українського живописця і графіка); вул. *Городовикова* ⇒ вул. *Григорія Шишка* (перший серед криворіжців член Спілки художників України, що працював у галузі станкового живопису); вул. *Анненка* ⇒ вул. *Юрія Сича* (умотивовано іменем дизайнера, художника, архітектора, графіка, пейзажиста та портретиста, почесного громадянина Кривого Рогу; працював керівником групи дизайнерів ВНДПрудмаш, обіймав посаду головного архітектора Кривого Рогу); вул. *Будьонного* ⇒ вул. *Олександра Васякіна* (на честь заслуженого скульптора України, почесного громадянина міста Кривого Рогу; серед творчих здобутків Олександра Васякіна чільне місце посідають монументальні твори, які заповнюють вулиці і площі Кривого Рогу, портрети видатних діячів держави, письменників, композиторів, учених, композиції на тему Другої світової війни, історії і мирної праці).

Певна частина топонімів, яка об'єднана в останній групі, названа на честь криворіжців, які в останні роки захищали територіальну цілісність держави. Наприклад: вул. *Тинка* ⇒ вул. *Генерала Радієвського* (саме на цій вулиці знаходиться військова частина, де служив О. Радієвський, який героїчно загинув під час проведення АТО на Сході України в 2014 р., тепер вулиця названа його іменем); вул. *XXII Партз'їзду* ⇒ вул. *Віталія Матусевича* (сержант Збройних сил України, який до війни проживав на цій вулиці; нагороджений нагрудним знаком «За заслуги перед містом» III ступеня (помертньо)).

Помітна тенденція перейменовувати урбаноніми на «галузеві назви». Такі топоніми мотивовані професіями, родом занять мешканців або близьким розташуванням до об'єкта: один із перших районів міста *Металургійний*, який раніше називався *Дзержинським*, є осередком металургійної промисловості міста. У різних районах знаходяться схожі

назви, пов'язані з видобутком корисних копалин: пл. *Держинського* ⇒ пл. *Шахтарської слави*, вул. *Железнякова* ⇒ вул. *Залізна*, вул. *Смольна* ⇒ вул. *Чавуноливарна*, вул. *50 років Жовтня* ⇒ вул. *Гірників*, вул. *Ленінського комсомолу* ⇒ вул. *Залізничників*. Представлені й інші професії, галузі: вул. *Павла Корчагіна* ⇒ вул. *Художників*, вул. *Савельєва* ⇒ вул. *Хлібна* (знаходиться біля хлібокомбінату), вул. *Семашка* ⇒ вул. *Медична* (біля медичного коледжу), вул. *Серго* ⇒ вул. *Юних моряків* (неподалік розташований комунальний позашкільний навчальний заклад «Клуб юних моряків»), вул. *Островського* ⇒ вул. *Трамвайна* (вулиця веде до території трамвайного парку), вул. *Землячки* ⇒ вул. *Мистецька* (на цій вулиці розташований факультет мистецтв Криворізького державного педагогічного університету). Більшість зазначених топонімів утворено шляхом субстантивації.

До просторових зараховуємо урбаноніми, які містять у собі частину історичної пам'яті, мають за денотат місця певних знакових подій, такі топоніми не нові, їм повернуто колишні назви або їх трансформовано зі збереженням головних елементів. Історичні найменування походять від географічних або власних назв, перебуваючи з ними в просторових зв'язках, мають відбиток навколишнього рельєфу, рослинного чи тваринного світу тощо. Більшість топонімів утворена шляхом трансонімізації з використанням продуктивних суфіксів.

Цю групу можна поділити на 3 підгрупи: а) відродження топоніма за природними об'єктами; б) повернення історичної назви; в) мотивування назви давніми історичними умовами або подіями.

У першій підгрупі формальна структура топоніма враховує природно-географічні особливості місцевості, де засвідчено певний об'єкт. Наприклад, відроджено топонім природного об'єкта вул. *Бонч-Бруєвича* ⇒ вул. *Березнегувата* (від назви балки Березнегувата, до якої вулиця збігає); вул. *Фесенка* ⇒ вул. *Кандибінська* (назва походить від балки, розташованої неподалік; поблизу балки знаходився хутір козака Кандиби, звідси й пішла

назва); вул. *Тельмана* ⇒ вул. *Галахівська* (також походить від однойменної балки неподалік, назва самої балки мотивована прізвиськом місцевого жителя); вул. *Аверіна* ⇒ вул. *Північна* (знаходиться в північній частині міста).

У другій підгрупі об'єднані вулиці, яким повернено історичні назви. Наприклад: вул. *Цини* ⇒ вул. *Гірничозаводська* (умотивована колишнім заводом гірничого обладнання «Комуніст», у напрямку якого веде згадана вулиця); вул. *Фадєєва* ⇒ вул. *Колонківська* (давня народна назва вулиці й прилеглої території – Колонка); вул. *Урицького* ⇒ вул. *Старовокзальна* (також повернено історичну назву, 1884 року відкрито Катерининську залізницю, яка поєднала Криворізький залізорудний та Донецький кам'яновугільний басейни; залізнична станція Кривого Рогу розташовувалася неподалік від правого берега ріки Інгулець, зараз – Кривий Ріг-Західний); вул. *Урицького* ⇒ вул. *Старовокзальна* (вул. *Вокзальна* тягнулася практично від центра містечка до залізничної станції; на той час найдовша в Кривому Розі – 4 км.; значна частина проходила вул. *Урицького*; через те що в місті вже існує вул. *Вокзальна*, прийнято рішення скоригувати історичну назву на *Старовокзальна*, тим самим акцентовано на її хронологічній першості); вул. *Затонського* ⇒ вул. *Григорівська* (підкреслюється приналежність вулиці до історико-географічного ареалу міста з первинною і старою назвою – Григорівка); вул. *Гротеволя* ⇒ вул. *Ніколокозельська* (теж відтворює назву старого історико-географічного ареалу Криворіжжя); повернулася історична назва майд. *Воровського* ⇒ майд. *Вознесенський* (названий на честь однойменної церкви, що розташовувалася на площі).

Під час розбудови Кривого Рогу чимало сіл та хуторів навколо міста ввійшли до його складу у вигляді вулиць, змінивши й свою назву. Зараз таким вулицям також повернено історичні топоніми. Наприклад: вул. *Комсомолу України* ⇒ вул. *Божедарівська* (підкреслюється приналежність вулиці до історико-географічного ареалу міста – колишнього

села Божедарівка); вул. *Штерна* ⇒ вул. *Скелевата* (на згадку про знесене старе село Скалевата внаслідок розширення Південного ГЗК); вул. *Чичеріна* ⇒ вул. *Оболонівська* (відроджує пам'ять про існування хутора Оболонівка в цій місцевості до спорудження Кресівського водосховища); вул. *Правди* ⇒ вул. *Тарапаківська* (походить від колишнього гірничого селища Тарапаківка, на території якого розташована; саме селище розкинулося в районі рудного родовища на землях поміщика Тарапаки); вул. *Подбельського* ⇒ вул. *Покровська* (походить від назви старого села Покровське, яке увійшло до складу міста Кривий Ріг); вул. *Марини Раскової* ⇒ вул. *Олексіївська* (на згадку про старе село Олексіївка, яке існувало з ХІХ ст. на лівому схилі балки Північної Червоної); вул. *Мануйлова* ⇒ вул. *Катеринівська* (назва умотивована старовинним селищем Криворіжжя, яке існувало в районі сучасної вулиці); вул. *Мануїльська* ⇒ вул. *Салтиківська* (підкреслюється приналежність вулиці до історико-географічного ареалу міста – старого села Салтикове); вул. *Котовського* ⇒ вул. *Рахманівська* (походить від однойменного селища, що перебуває в складі Центрально-Міського району, на території якого розташована вулиця; селище засноване на початку ХІХ ст. на землях, подарованих російським імператором Олександром І російському генералу М. Рахманову); вул. *Володарського* ⇒ вул. *Мотронівська* (підкреслюється приналежність вулиці до історико-географічного ареалу міста – старого села Мотронівки); вул. *Валявка* повернено історичну назву ⇒ вул. *Верхня Антонівка* (колишнє село Антонівка засноване в середині ХІХ ст. поблизу Гданцівки на березі Інгульця; назву дали вихідці з Болгарії, які заклали сади яблуневого сорту антонівка; із початком роботи Гданцівського чавуноливарного заводу 1892 р. село увійшло до складу Гданцівки; тепер частина Центрально-Міського району).

Третя підгрупа урбанонімів умотивовна історичними умовами або подіями, наприклад: вул. *Янова* ⇒ вул. *Комерційна* (повернено історичну назву, адже до революції була центром комерційної справи); вул. *Сиволапа*

⇒ вул. *Староярмаркова* (повернено першу назву, яка пов'язана з двома ярмарками, які традиційно проходили тут наприкінці літа, 9 та 15 серпня (з 1803 р.); до 70-х рр. XIX ст. кількість ярмарків зросла до чотирьох, час проведення співпадав із церковними святами й постами: Сорока Мучеників – 9 березня; Нікольський – 9 травня; Успенський – 15 серпня й Дмитрівська субота – 26 жовтня).

До географічного типу зараховуємо й такі топоніми:

а) пов'язані з українськими або місцевими гідрографічними термінами: вул. *Войкова* ⇒ вул. *Прирічна*; вул. *Шоріна* ⇒ вул. *Кринична*; вул. *Берута* ⇒ вул. *Орільська* (названа на честь лівої притоки Дніпра Орелі); вул. *Калініна* ⇒ вул. *Галковський Кут* (від назви відомого історичного урочища Галковський Кут – закруту ріки Саксагань, повз який і простягається); вул. *Ульбріхта* ⇒ вул. *Ставкова* (виходить до ставків у балці Глеюватій);

б) мотивовані словами, що називають природні ресурси, корисні копалини: вул. *Железняка* ⇒ вул. *Залізна*; вул. *Погребняка* ⇒ вул. *Алмазна*;

в) мотивовані ботанізмами: вул. *Азіна* ⇒ вул. *Вільховий*; пров. *2-й Марини Раскової* ⇒ пров. *Ожиновий*; вул. *Бадаєва* ⇒ вул. *Бузкова*; пров. *Барбюса* ⇒ пров. *Кленовий*; вул. *Жукова* ⇒ вул. *Мальвова*; пров. *Піонерський* ⇒ пров. *Калиновий*; вул. *Пролетарська* ⇒ вул. *Бузинова*; вул. *Червонофлотська* ⇒ вул. *Абрикосова*; вул. *Шановалова* ⇒ вул. *Грушева*; вул. *Щорса* ⇒ вул. *Каштанова*; вул. *Юмашева* ⇒ вул. *Проліскова*;

г) твірні апелятиви яких вказують на ландшафтні особливості, зокрема на рельєфні підвищення або долини: вул. *Гусєва* ⇒ вул. *Іонова Балка*; вул. *Більшовицька* ⇒ вул. *Дубова Балка*; вул. *Самойлова* ⇒ вул. *Говерлівська*; вул. *Цхакая* ⇒ вул. *Крутоярівська*; вул. *Фабріціуса* ⇒ вул. *Білогорська*.

Невелика кількість урбанонімів Кривого Рогу внутрішнього типу визначають притаманні денотату риси як його властивість. Топоніми цієї групи мають відприкметникове походження, указують на ознаки географічних

об'єктів, набули граматичних ознак іменників: вул. *Благоєва* ⇒ вул. *Привітна*; вул. *Вершигори* ⇒ вул. *Астрономічна*; вул. *Джапарідзе* ⇒ вул. *Позитивна*; вул. *Ігнат'єва* ⇒ вул. *Славна*; вул. *Іскрівська* ⇒ вул. *Мальовнича*; вул. *Конєва* ⇒ вул. *Дружня*; вул. *Косигіна* ⇒ вул. *Чарівна*; вул. *Краснодонська* ⇒ вул. *Щедра*; вул. *Модрівська* ⇒ вул. *Прорізна*; вул. *П'ятирічок* ⇒ вул. *Освітнянська*; вул. *Уборевича* ⇒ вул. *Медова*; пров. *Федосєєва* ⇒ пров. *Народний*; вул. *Федька* ⇒ вул. *Хутірська*; вул. *Фельдмана* ⇒ вул. *Зимівникова*; вул. *Червоногірницька* ⇒ вул. *Щаслива*; вул. *Щербакова* ⇒ вул. *Приваблива*; вул. *Юхневича* ⇒ вул. *Туристична*; вул. *Бабушкіна* ⇒ вул. *Затишна*.

Зі зняттям заборони на свободу віросповідання та активізацією релігійних громад невелика кількість нових урбанонімів мають за основу релігійні символи, християнські вірування та свята: вул. *Комсомолу України* ⇒ вул. *Божедарівська*; р-н *Жовтневий* ⇒ р-н *Покровський*; м-н *Воровського* ⇒ м-н *Вознесенський*; вул. *Калиниченка* ⇒ вул. *Церковна*; вул. *Леніна* ⇒ вул. *Свято-Миколаївська*; вул. *Петроградська* ⇒ вул. *Святоандріївська*; вул. *Подбельського* ⇒ вул. *Покровська*; вул. *Рязанова* ⇒ вул. *Святогеоргіївська*; вул. *Товстановського* ⇒ вул. *Кирило-Мефодіївська*; вул. *Умникової* ⇒ вул. *Іорданська*; вул. *Фрунзе* ⇒ вул. *Монастирська*.

Отже, топоніми становлять інтерес для лінгвістики, історії, географії, культури. Правильно зрозуміти мотивацію допомагає дослідження конкретних культурних, природних, історичних умов. Крім власне називання, нові назви урбанонімного простору виконують функцію збереження традицій та передачі культурно-історичного досвіду.

Високу продуктивність перейменувань годонімів Кривого Рогу на честь певних персоналій пояснюємо увагою до ролі особистостей в історії міста чи регіону. Застосування антропологічного чинника до вибору назви для позначення внутрішнього простору міста ілюструє запит доби на культурну ідентичність українців та збереження національної пам'яті.

3.3. Зміни на топонімічній карті Кам'янського

Як і багато інших міст України, Кам'янське мало декілька назв та унікальну історію заснування. Першим відомим поселенням на сучасній території міста є Романівський курган, який слугував козакам місцем збору. Згодом виникло козацьке поселення Романкове. У період заснування Нової Січі утворилися запорозькі слободи *Карнаухівка* та *Тритузне*. Назви походять від прізвищ козаків-засновників Семена Карнауха і Данила Тритуза (Трейтуза) відповідно. Топонім *Кам'янське* згідно з географічним чинником походить від особливостей рельєфу берегів річки Дніпро. У 1930 р. Кам'янське отримало статус міста обласного підпорядкування, у 1936 р. перейменоване на *Дніпродзержинськ* на честь радянського державного діяча та революціонера Фелікса Дзержинського, 1938 р. до складу міста увійшли села Романкове та Тритузне. У 2016 р. відповідно до закону про декомунізацію місту повернули історичну назву.

Перша топонімічна система міста формувалася протягом його активного розвитку, зокрема значний онімний пласт з'явився після багатьох промислових будівництв та збільшення населення, що вплинуло на урбанонімію. Аналізуючи топографічні карти, усі номени можна поділити на декілька груп за походженням, зокрема: географічного (вул. Набережна, розташована на березі Дніпра; вул. Вокзальна біля місцевого вокзалу); за розміщеними на них закладами (вул. та пл. Новобазарна, де розташовувалися у великій кількості магазини, крамнички, ятки; вул. Заводська, яка вела до заводу тощо); від інших топонімів (вул. Курська, вул. Єлизаветградська); та антропонімічного (вул. Васильєвська, вул. Олександрівська, вул. Павлівська).

Найбільших змін міська топонімія зазнала під час хвилі декомунізації 2015 р. У м. Кам'янське та смт Карнаухівка перейменовано близько 150 внутрішньоміських об'єктів. Більшості урбанонімам надані нові назви

за меморативним, географічним або естетичним чинником, а окремим повернено історичні назви.

Частині старих вулиць, які мали декілька назв за весь період існування, повернено перші: вул. *Арсенічева* ⇒ вул. *Васильєвська* (назва походить від прізвища першопоселенця-домовласника на одній із вулиць); вул. *Бойка* ⇒ вул. *Звенигородська* (історична назва вулиці, що походить від географічної назви міста); вул. *Васильєва* ⇒ вул. *Курська* (історична назва вулиці Нових планів, запропонована купцем Василем Бабаскіним, родом з Курська); вул. *Дзержинського* ⇒ вул. *Павловська* (від історичної назви вулиці Нових планів, що походить від прізвища домовласника Павлова); пр. *Пеліна* ⇒ пр. *Гімназичний* (мотивоване історичною назвою проспекту, яка походить від розташування на ній чоловічої та жіночої гімназій); вул. *Перекопська* ⇒ вул. *Іванівська* (назва походить від прізвища першого домовласника).

Найбільша група нових онімів пов'язана з іменами відомих людей, зокрема:

а) діячів місцевого рівня або родом з цього регіону: вул. *Артема* ⇒ вул. *Федора Бульбенка* (на честь Федора Бульбенка, уродженця с. Романкове, відомого на Катеринославщині діяча «Просвіти», хорунжого армії УНР, громадського і церковного діяча в Україні та в еміграції); вул. *Карла Маркса* ⇒ вул. *Роберта Лісовського* (видатний український художник-графік, уродженець с. Кам'янське); вул. *Котовського* ⇒ вул. *Антон Золотаревського* (саме він був останнім сільським старостою с. Кам'янське, розстріляним більшовиками в 1919 р.); вул. *Красіна* ⇒ вул. *Василя Овчиннікова* (на честь українського художника, директора Київського музею Східного і Західного мистецтва, уродженця с. Кам'янське); вул. *Новікова* ⇒ вул. *Федора Сокурєнка* (названа іменем відомого краєзнавця, учителя, що досліджував історію с. Романкове); 1-й пров., 2-й пров. та вул. *Павлика Морозова* змінила назву на 1-й пров., 2-й пров. та вул. *Володимира Логінова* (на честь відомого українського вченого, ректора

Дніпродзержинського індустріального інституту, наукового діяча, учасника Другої світової війни); вул. *Пролетарська* (сміт Карнаухівка) ⇒ вул. *Семена Карнауха* (назва походить від прізвища Семена Карнауха, засновника с. Карнаухівки); вул. та пров. *Фурманова* ⇒ вул. та пров. *Данила Чуба* (на честь сільського старости с. Романкове).

б) обласного рівня: вул. *Комунарна* ⇒ вул. *Йосипа Манаєнкова* (на честь директора Дніпровського металургійного заводу, був репресований в 1937 р.); вул. *Губи* ⇒ вул. *Ігнатія Ясюковича* (назва умотивована іменем директора-розпорядника Дніпровського заводу упродовж 1888–1903 рр.); вул. *Кіма* ⇒ вул. *Дмитра Яворницького* (ушлавлено пам'ять видатного українського історика, археолога, етнографа, фольклориста, лексикографа, письменника, дослідника історії запорізького козацтва);

в) державного рівня: вул. *Бесєдова* ⇒ вул. *Миколи Лисенка* (на честь українського композитора, фундатора української класичної музики, автора пісень на вірші Т. Шевченка, зокрема «Заповіту», опер «Різдвяна ніч», «Наталка Полтавка», «Енеїда» тощо); пл. *Дзержинського* ⇒ майд. *Петра Калнишевського* (мотивований іменем видатного державного, культурного та релігійного діяча, кошового отамана Війська Запорозького Низового); вул. *Димитрова* ⇒ вул. *Михайла Грушевського* (названа на честь українського історика, громадського та політичного діяча, одного з лідерів українського національного руху, голови Української Центральної Ради в 1917–1918 рр.); пр. *Карла Маркса* ⇒ пр. *Івана Франка* (український письменник, поет, белетрист, вчений, публіцист); пр. *Комсомольський* ⇒ пр. *Василя Стуса* (перейменовано іменем українського поета, дисидента, політв'язня, Героя України); вул. *Локтюхова* ⇒ вул. *Володимира Сіренка* (тепер називається іменем українського письменника, дисидента, громадського діяча); вул. *Ногінська* та однойменний пров. ⇒ вул. та пров. *Юрія Ілленка* (український кінорежисер та оператор); вул. *Сировця* ⇒ пр. *Тараса Шевченка* (на честь видатного українського поета, письменника, художника, драматурга, громадського та політичного діяча, одного з

культурних символів України); вул. *Слайковського* ⇒ вул. *Олеся Гончара* (носить ім'я відомого українського письменника, літературного критика, громадського діяча); вул. та пров. *Тельмана* ⇒ тепер мають назву *Сергія Нігояна* (щоб вшанувати пам'ять Самвела (Сергія) Нігояна, громадянина України вірменського походження, Героя України, учасника Революції гідності, одного з охоронців Євромайдану, вбитого 2014 р. під час подій на вулиці Грушевського в Києві); вул. ім. *В. В. Щербицького* ⇒ вул. *В'ячеслава Чорновола* (умотивована іменем українського політика, діяча руху опору); вул. *Шаумяна* ⇒ вул. *Ольги Кобилянської* (на честь української письменниці, учасниці феміністичного руху на Буковині); вул. *Червоноармійська* тепер має ім'я *Олекси Сокола* (художника, архітектора, автора пам'ятника «Прометей», який є символом міста);

г) військових родом з цього міста, які загинули, захищаючи державні кордони: вул. *Скаліка* ⇒ вул. *Сергія Слісаренка* (на честь солдата, який загинув 2015 року в Донецькій обл.; нагороджений орденом «За мужність» III ступеня посмертно); вул. та пров. *Пархоменка* ⇒ вул. та пров. *Олександра Какалюка* (умотивовано іменем старшого лейтенанта, командира батареї протитанкових ракет 25-ї десантної бригади, який загинув у бою під м. Шахтарськ у 2014 р.; нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня посмертно);

д) іноземців: вул. та пров. *Островського* (Микола Островський – радянський письменник, автор роману «Як гартувалася сталь») ⇒ тепер вул. та пров. *Олександра Островського* (на честь Олександра Островського – російського драматурга та перекладача); вул. *Заваріхіна* ⇒ вул. *Олени Ган* (від імені російської письменниці XIX ст., яка мешкала в с. Романкове та с. Кам'янське);

е) від імен відомих козаків: вул. та 1, 2, 3, 4, 5, 6-пров. *Чапаєва* ⇒ вул. та 1, 2, 3, 4, 5, 6-пров. *Гетьмана Дорошенка* (на честь гетьмана Війська Запорозького на Правобережній Україні); колишня вул. та пров. *Черняхівського* ⇒ вул. та пров. *Гетьмана Сагайдачного* (від імені

українського полководця та політичного діяча, гетьмана реєстрового козацтва, кошового отамана Запорозької Січі); вул. *Ватутіна* ⇒ вул. *Івана Сірка* (ім'я кошового отамана Чортомлицької Запорозької Січі, учасника Визвольної війни 1648–1654 рр. та численних походів проти турок і татар).

Чимало урбанонімів перейменовано за географічним чинником, назви мотивовані географічними об'єктами, їхнім розташуванням або властивостями: пр. *50 років СРСР* ⇒ пр. *Наддніпрянський* (від назви регіону – Наддніпрянина та географічного розташування проспекту над Дніпром, уздовж водосховища); одразу 12 міських об'єктів (бульвар, вулиця та провулки) змінили назву з *Волочаївський* на *Балковий*; пров. *Дзержинського* (сmt Карнаухівка) ⇒ пров. *Джерельний* (назва походить від джерела – земського колодязя, розташованого колись на цій вулиці); три об'єкти (вулиця та провулки) *Другої П'ятирічки* (сmt Карнаухівка) ⇒ *Центральний* (від просторового розташування провулків, які відходять від вулиці Центральної); вул. та пров. *Кірова* (сmt Карнаухівка) ⇒ вул. та пров. *Рибальська* (близькість розташування водойми, де рибалють мешканці селища Карнаухівка); вул. *Клари Цеткін* ⇒ вул. *Сурська* (від географічного розташування вулиці неподалік русла річки Сура, яка раніше протікала цією територією); вул. *Корчевського* ⇒ вул. *Портова* (від географічного розташування вулиці поблизу річкового порту); пров. *Куйбишева* (сmt Карнаухівка) ⇒ пров. *Шкільний* (від навчального закладу (школи № 38), який на ній знаходився); вул. *Лазо* ⇒ вул. *Кодацька* (від назви порогу на Дніпрі та фортеці на правому березі ріки напроти нього, а також на пряму, на який вказує вулиця); вул. та пров. *Петровського* ⇒ вул. та пров. *Трибузна* (назва походить від географічного розташування вулиці поблизу станції Трибузна); вул. *Урицького* ⇒ вул. *Телефонічна* (від телефонної станції, що знаходилася по цій вулиці); *Баглійський* р-н ⇒ *Південний* р-н.

Декілька урбанонімів мотивовані близьким розташуванням до релігійних будівель: вул. *Гайдара* (сmt Карнаухівка) ⇒ вул. *Варварівська* (у

зв'язку з географічним розташуванням вулиці поблизу Свято-Варварівської православної церкви); вул. *Кірова* ⇒ вул. *Соборна* (від Свято-Миколаївського православного собору, що знаходиться на цій вулиці); вул. *Рози Люксембург* ⇒ вул. *Костельна* (від близького розташування римокатолицького костелу св. Миколая).

Естетичний принцип має вияв у відповідності внутрішньої форми художньо-образним смакам суспільства, характеризується милозвучністю, легко вимовляється та добре запам'ятовується, відображає національні цінності та символи українців. Наприклад: вул. *Безпалова* ⇒ вул. *Затишна*; вул. *Куйбишева* ⇒ вул. *Привітна*; вул. *Петровського* (сmt Карнаухівка) ⇒ вул. *Медова*; вул. *Свердлова* (сmt Карнаухівка) ⇒ вул. *Веселкова*; вул. *Червонозоряна* ⇒ вул. *Зоряна*; вул. *Червонопресненська* ⇒ вул. *Мальовнича*.

В окрему підгрупу можна занести урбаноніми, перейменовані за назвами сезонів та місяців: вул. *Баглійська* ⇒ вул. *Травнева*, вул. *Воровського* ⇒ вул. *Січнева*, вул. *Червонокозача* ⇒ вул. *Вереснева*, вул. *Щорса* ⇒ вул. *Березнева*; та сезонів: вул. *Жовтнева* (сmt Карнаухівка) ⇒ вул. *Осілля*, пров. *Жовтневий* ⇒ пров. *Осілля*, вул. *Радгоспа* ⇒ вул. *Весняна*.

Значна кількість онімів мотивована ботанізмами, що також дає підстави виокремити ці назви в ще одну підгрупу за естетичним чинником: вул. *Войкова* ⇒ вул. *Малинова*, вул. *Володарського* ⇒ вул. *Яблунева*, вул. *Жданова* (сmt Карнаухівка) ⇒ вул. *Трояндова*, вул. *Калініна* ⇒ вул. *Калинова*, вул. *Калініна* (сmt Карнаухівка) ⇒ вул. *Кленова*, вул. *Леніна* (сmt Карнаухівка) ⇒ вул. *Житня*, 1, 2-й пров. *Леніна* (сmt Карнаухівка) ⇒ 1, 2-й пров. *Житній* (від назви сільськогосподарської рослини, основної культури, яку тут вирощували за часів Нової Січі), вул. *Тельмана* (сmt Карнаухівка) ⇒ вул. *Ясенова*, вул. *Толбухіна* ⇒ вул. *Бузкова*, вул. *Фрунзе* ⇒ вул. *Волошкова*, вул. *Фрунзе* (сmt Карнаухівка) ⇒ вул. *Липова*, вул. *Чапаєва* (сmt Карнаухівка) ⇒ вул. *Тополина*.

Найбільше перейменувань сучасне місто зазнало в 2015 р. через набуття чинності декомунізаційних законів. Уся топонімія України зазнала перетворень, м. Кам'янське не стало винятком. Більше сотні міських об'єктів змінили свої назви, їх можна поділити на 2 групи за походженням: старі (повернення історичних назв, що вказує на увагу жителів до власного минулого) та нові (більше стосується тих об'єктів, які мали лише радянську назву). Нові назви створювали за декількома чинниками: ушанування пам'яті певних осіб (найчастіше) або врахування певних географічних особливостей урбаноніма. Найменша група вулиць та провулків отримала нейтральні назви.

Висновки до третього розділу

Внутрішньоміська урбанонімія змінюється частіше, ніж загальнонародна топонімія та є відображенням соціального життя населення. Зібраний матеріал дає змогу провести аналіз спільних і диференційних рис процесу перейменування онімів у Дніпрі, Кривому Розі та Кам'янському.

Місто Дніпро змінювало не тільки внутрішню топоніміку, а й свою назву. У різні роки місто називалося Новий Кодак, Катеринослав, Новоросійськ, Січеслав, Дніпропетровськ. Із початком дії закону про декомунізацію місто знову змінило назву.

Дрібні міські об'єкти, які потрапили під перейменування, класифікуємо на 3 групи за чинниками номінації та мотиваційними базами: антропологічна, географічна та естетична.

У місті Кривий Ріг усі перейменування розподіляємо на 3 групи за основними позамовними чинниками: людськими (мотивування за іменами), просторовими (місце урбаноніма за географічним розташуванням) та внутрішнім.

Змінювалася назва й іншого промислового міста Дніпропетровської області – Кам'янського (до 2015 р. називалося Дніпродзержинськ). Міську

топонімію змінено за 2 критеріями: повернення історичної назви та створення нової. Нові назви розподіляємо за джерелами мотиваційних баз: меморативним, географічним та естетичним.

Проаналізувавши топонімічні зміни у трьох містах, можемо зробити висновки про їхні спільні риси, як-от: повернення історичних назв старим об'єктами, велика кількість нових назв за антропологічним чинником, звернення уваги на географічні особливості, естетичний смак у нейтральних найменуваннях та подекуди однакові назви. Диференційні риси виявляються лише в різноманітності мотиваційних баз кожного міста.

ВИСНОВКИ

Топоніми становлять інтерес не тільки для лінгвістики, а й для історії, географії, культури, тому топоніміка має тривалу історію досліджень, а відтак констатуємо й наявність вагомій кількості праць, присвячених вивченню топонімів. Незважаючи на це, усе ще залишається безліч проблем, що ускладнюють тлумачення топонімів, дискусійних питань, пов'язаних із визначенням мотивації назв просторових об'єктів, саме вони вимагають до себе більш пильної уваги.

Українська топонімія розвивалася в кілька етапів. Сформувалися основні напрямки дослідження ономастичної та топонімічної лексики – когнітивний (Ю. Карпенко), типологічний (О. Скляренко) та лексикографічний (Є. Отін).

Існує також 3 підходи до групування топонімічного матеріалу, що знаходять свій вияв у класифікаціях: мовній (на основі лексичної приналежності), етимологічній (етимологічно очевидні, етимологічно прозорі, етимологічно непрозорі), семантичній (значення власної назви населеного пункту).

У топонімній номінації знаходять реалізацію такі принципи: за внутрішніми властивостями названого топонімом географічного об'єкта (м. *Рівне*, степ *Дике Поле*, с. *Високе*), за відношенням до окремої людини або членів людського суспільства (м. *Івано-Франківськ*, с. *Кулішеве*), за відношенням до інших об'єктів навколишнього світу (*Кримські гори*, пр. *Броварський*, с. *Саксаганське*).

Диференційні риси стосуються переважно мотиваційно-семантичного аспекту номінації. До них відносимо використання специфічних для певного розряду топонімів твірних географічних термінів або апелятивних основ (*Глибок-*, *Бескид-*, *Ковалів-*); закріплення за природними географічними об'єктами назв, що виникли в суспільстві природним шляхом, натомість за створеними людиною об'єктами (поселеннями, вулицями, площами, парками, водоканалами тощо) – як природних, так і штучно створених назв, які є менш

стійкими порівняно з першими (*Світязь, Азовське море, Чорний ліс, Кіровоград, Дніпропетровськ*).

Низка власних назв міст та селищ, вулиць та площ не так давно були змінені відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону пропаганди їх символіки». Зокрема, багато назв змінено і в Дніпропетровській області: перейменовано 96 населених пунктів. Із них 3 міста (1 обласний (*Дніпропетровськ – Дніпро*) та 2 районних центри (*Орджонікідзе – Покров, Дніпродзержинськ – Кам'янське*)), 12 селищ (*Пролетарське – Приорільське, Зоря Комунізму – Зоря, Фрунзе – Вишневецьке*), 81 село (*Радгоспне – Надія, Ленінське – Степове, Орджонікідзе – Шевченківське*).

Багатьом населеним пунктам повернули історичні топоніми, інші населені пункти тепер мають нові найменування, утворені від: імен (*Христофорівка*) або прізвищ (*Шевченківське*), гідронімів (*Саксагань*), назв, що виникли на основі соціальних та економічних явищ (*Новоукраїнське, Малярщина*), релігійних символів або християнських свят (*Божедарівка*), рослинного світу (*Калинівка*), географічно-територіальних реалій (*Слобожанське*), ландшафту і рельєфів (*Крутеньке*), назв професій (*Залізничне*).

Значні перейменування відбулися й в урбанонімії міст, зокрема в м. Дніпро, м. Кривий Ріг та м. Кам'янське.

У Дніпрі за весь час розвитку спостерігаємо калька хвиль перейменувань. Один із запропонованих списків перейменування на поч. ХХ ст. авторства Д. Яворницького має важливе культурне та топонімічне значення, хоч і не був втілений повністю. Декомунізація 2015 р. торкнулася близько 20% міських об'єктів і замінила їх на нові назви або історичні. Нові назви розподіляємо за трьома групами мотивації: іменами князів (вул. *Святослава Хороброго*), козаків або гетьманів (вул. *Гетьмана Петра Дорошенка*), українських письменників (вул. *Олени Пчілки*), особистостей, які родом з цього міста (вул. *Махайла Дідевича*), загиблих військових (вул. *Сержанта Андрющенка*) тощо; назвами

географічних об'єктів (вул. *Братиславська*) та нейтральними найменуваннями (пров. *Улюблений*).

У Кривому Розі змінилося близько 400 внутрішньоміських об'єктів, які поділяємо за трьома чинниками номінації: антропологічним, просторовим та внутрішнім. Зокрема, найбільше урбанонімів перейменовано за першим чинником: на честь князів Київської Русі (вул. *Анни Ярославни*), гетьманів доби козаччини (вул. *Максима Кривоноса*) та осіб, які впливали на культурний, економічний розвиток та зовнішній вигляд міста (вул. *Харіна*, вул. *Олександра Васякіна*), почесних громадян міста (вул. *Володимира Бизова*). За просторовим чинником деяким вулицям повернено перші назви (вул. *Старовокзальна*), інші вмотивовані географічними об'єктами (вул. *Ставкова*) та ботанізмами (вул. *Каштанова*). Найменша група презентована урбанонімами внутрішнього типу (вул. *Чарівна*, вул. *Приваблива*) та релігійного значення (вул. *Покровська*, вул. *Монастирська*).

Перейменування в Кам'янському засвідчують і повернення історичних назв об'єктам, і створення нових. Найбільша група нових онімів представлена меморативним чинником: від імен діячів місцевого (вул. *Антоня Золотаревського*), обласного (вул. *Дмитра Яворницького*), державного значення (вул. *Михайла Грушевського*), військових (вул. *Сергія Слісаренка*) та ін. Наступна група мотивована географічним розташуванням (вул. *Центральна*, пров. *Джерельний*, вул. *Соборна*). Окрема група презентована назвами за естетичним критерієм (вул. *Веселкова*), серед яких ботанізми (вул. *Кленова*), назви сезонів та місяців (вул. *Веснян*, вул. *Вереснева*).

Отже, аналіз топонімічних об'єктів Дніпропетровської області дозволяє зробити висновок про етапи та напрямки перейменування, що є комплексним історичним, географічним, культурологічним і лінгвістичним явищем. Нові урбаноніми віддзеркалюють потреби, інтереси носіїв певного етносу, відображають орієнтацію на антропологічний, географічний та естетичний принципи номінації. Зокрема, можемо стверджувати про частотне повернення історичних назв, які відновлюють історію рідних міст у пам'яті їхніх мешканців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Афанасьєв О. Є. Географічне дослідження топонімічної системи України : автореф. дис. ... канд. географ. наук. : 11.00.11. Дніпропетровськ, 2006. 22 с.
2. Беценко Т. Етюди з топонімії Сумщини. Походження географічних найменувань. Суми : Собор, 2001. 72 с.
3. Брехуненко В. А. Між колоніальним спадком і модернізацією: цивілізаційний вимір заміни радянської топоніміки. *Перейменовальні процеси в топоніміці як ціннісний вибір українського суспільства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Миколаїв : ФОП Жаган М. Ф., 2015. С. 14–16.
4. Бучко Д. Основні принципи і способи номінації поселень у Галицькій землі (за даними реєстру поселень 1670 р.). *Українська мова*. 2009. № 4. С. 42–51.
5. Вербич С. Сучасна українська онімна лексика: функціональний аспект. *Вісник Національної академії наук України*. 2008. №5. С. 54–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnpu_2008_5_10 (дата звернення: 22.09.2018).
6. Вербич С. Українська ономастика: перспективи розвитку *Українська мова*. 2010. №3. С. 73–80.
7. Вербич С. Як пояснювати походження власних географічних назв. *Культура слова*. 2013. №78. С. 148–154.
8. Все про декомунізацію. Як працюватиме закон про заборону комуністичної та нацистської пропаганди. *Антикор*: веб-сайт. URL: https://antikor.com.ua/articles/42292-vse_pro_dekomunizatsiju._jak_pratsjuvatime_z_akon_p_ro_z_aboronu_komunistichnoji_ta_natsistsjkoji_propa (дата звернення: 02.11.2019).
9. В'ятрович В. Понад 50 тисяч вулиць змінили назви впродовж 2016 року. *Українська правда* : веб-сайт. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/viatrovych/58624d866bb36/page_3/ (дата звернення: 13.11.2019).

10. В'ятрович В. Четвер. Парламент. Декомунізація. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/viatrovych/552578abe297e/> (дата звернення: 13.11.2019).

11. Габорак М. М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини : словник-довідник. Вид. 2-ге, допов., уточ. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. 500 с.

12. Гранчак Т. «Декомунізаційний пакет»: pro et contra. *Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ*: веб-сайт. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1053:dekomunizatsijnij-paket-pro-et-contra&catid=8:golovni-temi&Itemid=350 (дата звернення: 02.11.2019).

13. Декомунізація у Європі. Досвід Польщі, Чехії та Естонії для України. *Трибуна, незалежна преса Полтави*: веб-сайт. URL: <https://tribuna.pl.ua/news/dekomunizatsiya-u-yevropi-dosvid-polshhi-chehiyi-ta-estoniyi-dlya-ukrayini/> (дата звернення: 01.10.2019).

14. Декомунізація. *Український інститут національної пам'яті*: веб-сайт. URL: <http://www.memory.gov.ua/page/dekomunizatsiya-0> (дата звернення: 02.11.2019).

15. Долинська М. Новий підхід до методики класифікації урбанонімів (на прикладі Львова). *На межі між Сходом і Заходом* : матеріали Міжнарод. конф., присвяченої 90-літтю від дня народження Ярослава Дашкевича. / упоряд.: А. Фелонюк, Н. Халак, І. Скочиляс; ред. кол.: Я. Гарасим [та ін.]. Львів, 2018. Вип. 3. 456 с.

16. Дрогушевська І. Декомунізація топонімії: концепція повернення історичних назв на карту України. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії* : зб. наук. праць. Харків, 2017. Вип. 26. С. 22–27.

17. Думки і погляди жителів м. Дніпропетровська щодо перейменування міста: вересень 2015 року. *Київський міжнародний інститут соціології* : веб-сайт. URL: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=545&page=1> (дата звернення: 05.07.2020).

18. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / відп. ред. О. С. Стрижак. Київ : Наукова думка, 1985. 256 с.
19. Євтушенко О. В. Вулицями рідного міста. Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2014. 96 с.
20. Жила Т. І. Функціонування лексем у системі найменувань вулиць *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2011. Вип. 6. С. 189–194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2011_6_29 (дата звернення: 01.08.2018).
21. Жучкевич В. А. Общая топонимика : учеб. пособие для геогр. фак. вузов. Изд. 2-е, исправл. и доп. Минск : Вышэйшая школа, 1968. 432 с.
22. За рік в Україні знесли півтисячі пам'ятників Леніну. *Український інститут національної пам'яті* : веб-сайт. URL: <http://www.memory.gov.ua/news/za-rik-v-ukraini-znesli-pivtisyachi-pam-yatnikiv-leninu> (дата звернення: 01.12.2019).
23. Звіт українського інституту національної пам'яті з реалізації державної політики у сфері відновлення і збереження національної пам'яті у 2016 році. *Український інститут національної пам'яті*: веб-сайт. URL: <http://memory.gov.ua/page/zvit-ukrainskogo-institutu-natsionalnoi-pam-yati-z-realizatsii-derzhavnoi-politiki-u-sferi-vidn> (дата звернення: 02.11.2019).
24. Зелез І. І. Особливості семантико-словотвірної типології онімів (на матеріалі ойконімів Івано-Франківської області). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2015. Вип. 15 (1). С. 35–37.
25. Зимовець Г. В. Проблема мотивованості власних назв. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 5. С. 38–46.
26. Кавун М. Е. Дмитро Яворницький у вирі мультикультурного Катеринослава: топонімічний проект 1906 р. як персонально-світоглядна та культурно-символічна презентація. *Наддніпряньська Україна: історичні*

процеси, події, постаті : зб. наук. праць. Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетровського університету. 2007. Вип. 5. С. 83–103.

27. Карпенко Ю. А. О синхронической топонимике. *Принципы топонимики* / под ред. В. А. Никонова и О. Н. Трубачева. Москва : Наука, 1964. С. 45–86. URL: http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/02/O_synchronich_64.pdf (дата звернення: 16.08.2018).

28. Карпенко Ю. А. Свойства и источники микропонимии. *Микропонимия*. Москва : Изд-во МГУ, 1967. С. 15-22 URL: http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/02/Svoistva_67.pdf (дата звернення: 30.10. 2019).

29. Карпенко Ю. О. Ономастика. *Українська мова. Енциклопедія*. Вид. 3-є, зі змін. і доп. Київ : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. 457 с.

30. Карпенко Ю. О. Проблематика когнітивної ономастики : монографія. Одеса : Астропринт, 2006. 325 с.

31. Ковтюх С. Соціономастичні аспекти перейменувальних процесів в Україні. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Сер. Мовознавство*. Тернопіль : Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27). С. 160–165.

32. Кошелєв М. 9 фактів про перейменування у Криму. *Громадське телебачення* : веб-сайт. URL: <https://hromadske.ua/posts/9-faktiv-pro-regeimenuvannia-u-krumu> (дата звернення: 28.08.2020).

33. Кравченко Л. Перейменування сучасних українських ойконімів. *Українське мовознавство*. 2018. Вип. 1. С. 135–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Um_2018_1_14 (дата звернення: 23.06.2020).

34. Купач Т. Г. Топонімія як мовний образ території України. *Наукові записки Вінницького педуніверситету. Сер. Географія*. 2010. Вип. 21. С. 148–156.

35. Лучик В. В. Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя. Кіровоградський держ. педагогічний ін-т ім. В. К. Винниченка. Кіровоград, 1996. 235 с.

36. Лучик В. В. Етюд з «Короткого етимологічного словника топонімів. України». *Мовознавство*. 2009. № 3–4. С. 16–25.
37. Лучик В. В. Залежність власних назв від розвитку суспільства (на матеріалі української мови). *Nazwy własne a społeczeństwo* pod red. Romana Łobodzińska. 2010. Т. 2. S. 131–139.
38. Лучик В. В. Принципи й критерії номінації та відновлення історичних назв у топонімії України. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 28–33.
39. Лучик В. В. Про нові напрями української ономастики. Філологічні дослідження : зб. наук. праць з нагоди 80-річчя члена-кореспондента НАН України, доктора філол. наук, проф. Ю. О. Карпенка / МОН України, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. Одеса : Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2009. С. 144–146.
40. Лучик В. В. Про особливості номінації в топонімії України *Вісник Прикарпатського національного університету. Сер. Філологія*. 2011. Вип. 29–31. С. 21–24.
41. Макеєва К. С. Про аспекти топонімічних досліджень в сучасній лінгвістиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. Філологічна. 2012. Вип. 24. С. 189–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_24_60 (дата звернення: 09.06.2020).
42. Миколенко Т. Назви міських об'єктів у розмовному мовленні тернополян. *Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Мовознавство*. 2003. Вип. 1 (9), ч. 1 : Ономастика. С. 132–135.
43. Михальчук О. Інноваційні явища в сучасному українському топоніміконі: між практикою і законом. *Вісник Львівського університету. Сер. Філологічна*. 2019. Вип. 71 (1). С. 370–378. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2019_71%281%29__29 (дата звернення: 09.06.2020).
44. Мостепан О. Топонімний простір середньонадніпрянської говірки: на матеріалі села Тростинська Новоселиця. *Дивослово*. 2012. № 1. С. 36–41.
45. Никонов В. А. Введение в топонимику. Москва : УРСС Эдиториал, 2011. 184 с.

46. Німчук В. В. Про необхідність вивчення топоніміки у зв'язку з народними говорами. *Питання топоніміки та ономастики* : матеріали І Республ. наради з питань топоніміки та ономастики / відп. ред. К. К. Цілуйко. Київ, 1962. С. 45–53.

47. Офіційний веб-портал міста Кривого Рогу. Криворізький ресурсний центр. Виконавчий комітет Криворізької міської ради. URL: <https://krmisto.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2019).

48. Покатаєв П. С. Процеси декомунізації в Україні: сучасні проблеми та перспективи подальшої реалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018 р. № 2. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2018/16.pdf (дата звернення: 02.11.2019).

49. Пономаренко Л., Різник О. Київ. Короткий топонімічний довідник : довід. видан. Київ : «Павлім», 2003. 124 с.

50. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 01 січ. 2020 р. №26. *Верховна Рада України. Законодавство України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19/ed20200101#Text> (дата звернення: 11.05.2020).

51. Пропозиції від Комісії щодо назв вулиць, які потребують перейменування. *Офіційний сайт Дніпродзержинської міської ради* : веб сайт. URL: <http://www.old.dndz.gov.ua/index.php?id=12806> (дата звернення: 11.08.2020).

52. Рева І. О. Психологічні причини несприйняття декомунізації частиною українського суспільства. *Перейменувальні процеси в топоніміці як ціннісний вибір українського суспільства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Миколаїв : ФОП Жаган, 2015. С. 84–86.

53. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи «Необхідність міжнародного засудження злочинів тоталітарних комуністичних режимів». 2006. № 1481. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MU06296.html (дата звернення: 02.11.2019).

54. Рибаків М. О. Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва. Київ : Кий, 1997. 370 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009499> (дата звернення: 08.06.2020).

55. Склярєнко О. М. Ізоморфізм та аломорфізм в ойконімії США й України : авторєф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 2008. 20 с.

56. Словник гідронімів України. Київ : Наукова думка, 1979. 780 с.

57. Стрижак О. С. За ґрунтовність топонімічних досліджень. *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. Київ, 1963. №3. С. 79–82.

58. Суперанская А. В. Лингвистическая терминология и прикладная топонимика. Москва : Наука, 1964. С. 59–118.

59. Таранова Н. Б. До питання про класифікацію топонімів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Географія*. 2015. № 2. С. 15–20.

60. Таранова Н. Б. Основні етапи розвитку топонімії як науки. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Географія*. 2006. № 2. URL: <http://www.geograf.com.ua/human/akademichni-suspilno-geografichni-nauki-ta-distiplini/462-toponimika> (дата звернення: 22.06.2019).

61. Титарєнко А. А. Принципи класифікації топонімів. URL: <http://scasree.com/all-materials/tytarenko-aa-principles-of-classification-of-toponyms> (дата звернення: 19.09.2018).

62. Титарєнко А. А. Урбанонімія Кривого Рогу : структура, семантика, функціонування : авторєф. дис. ... канд. філол. наук. : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2015. 20 с.

63. Як впроваджувався Закон про декомунізацію : карти на Західній Україні. *0342.ua* : веб-сайт. URL: <https://www.0342.ua/news/1558381> (дата звернення: 22.06.2020).

64. Янко М. Т. Топонімічний словник України : словник-довідник. Київ : Знання, 1998. 432 с.

65. Resolution «Attitude to memorials exposed to different historical interpretations in Council of Europe member states». 2009. №1652. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?fileid=17713&lang=EN&search=MTY1Mg==> (last accessed: 02.11.2019).

66. Resolution «Combating the resurrection of nazi ideology». 2006. № 1495. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?fileid=17427&lang=EN&search=MTQ5NQ==> (last accessed: 02.11.2019).

67. Resolution «Measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian systems» 1996. № 1096. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?fileid=16507&lang=EN&search=MTA5Nnxjb3JwdXNfbmFtZV9lbjoiT2ZmaWNpYWwgZG9jdW1lbnRzIg==> (last accessed: 02.11.2019).

68. T. Zhurzhenko. The making and unmaking of revolutions. Eurozine : web site. URL: <https://www.eurozine.com/the-making-and-unmaking-of-revolutions/> (last accessed: 02.11.2019).